№ 281 ՈՒՐԲԱԹ, 17 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1910 ՈՒՐԲԱԹ, 17 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ № 281

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւն բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1911 ԹՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, 11 ամսվանը նոյնպէս 10 ր., 10 ամսվանը՝ 9 ր., 9 ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., 7 և 6 ամսվանը՝ 6 ր., 5 ամսվանը՝ 5 ր., 4 ամսվանը՝ 4 ր., 3 ամսվանը՝ 3 ր., 2 ամսվանը՝ 2 ր., 1 ամսվանը՝ 80 կ. և 20 կ. պօստի ծախք։

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրօպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել ճանւ նրա հասցէն, և միևնոյն ժամանակ 40 կոպ. նամականիշ։

Ի նկատի ունենալով, որ ուշ բաժանորդագրվելու պատճառով առեղծվում են մի շարք տեխնիքական անյարմարութիւններ, որոնք զրկում են խմբագրութեանը հնարաւորութիւնից յունվարի 1-ից կանօնաւորապէս թերթն ուղարկել բաժանորդներին, ուստի խնդրվում է բաժանորդ գրվել ցանկացողներին վաղօրօք դիմել՝ գրելով հասցէները պարզ և ճշգրիտ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադր. բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

Մեր հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Վշտաբեկ ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԹՈՒՄԵԱՆԸ յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը բոլոր այն անձանց, որոնք իր հանգուցեալ ամուսնու՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԵԱՆԻ

Հազողաղում տեղի ունեցած մահվան առիթով ցաւակցեցին՝ թէ յուղարկաւորութեանը ներկայ լինելով և թէ հեռագիրներով ու նամակներով։

1398. 1—1

„ՏԱՐԱԶԻ" յատուկ №-Ալմանախ, նուիրված անվեհեր Վեհափառ Կաթողիկոս Տ. Տ. Մատթէոս Բ.-ի յիշատակին, հանգուցեալ Կաթողիկոսի, ս. Էջմիածնայ Մայր Աթոռի և Հայկազեան նուիրական սրբազան վայրերի, լոյս կը տեսնի փառահեղ հրատարակված ուրբաթ, դեկտեմբերի 17-ին։ Այս ալմանախ—№-ը «ՏԱՐԱԶԻ», Թայտն է ամեն տան անհրաժեշտ զարդ, մինչև ամսիս վերջը արժէ 50 կ., իսկ Նոր տարուց՝ 1 ր. հատը։

24 ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ

Դիմել՝ Тифлисъ, «Бюро Печати», Елизаветинская 39.

ա. (չ. ու.) 1387. 6—2

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՎՇՏԻ ՕՐԵՐՈՒՄ

Կաթողիկոսի մահվան առիթով արտայայտվող վշտի և սուգի ծանր օրերը կենտրոնացրել են մեր հասարակութեան ուշադրութիւնը Էջմիածնի և նրա շուրջ կատարվող եղելութիւնների վրա։

Ժողովրդական հավաքներ, հաստատութիւններ, հիմնարկութիւններ և մասնաւոր անձեր իրանց զգացված հեռագիրներով, սգազգեաց պսակներով, իրանց ներկայացուցիչներով մասնակցում են Էջմիածնի վշտին այն մեծ կորստի առիթով, որ այնքան անսպասելի էր և յանկարծահաս։

Մանաւանդ մեծ է վիշտը այն պատճառով, որ հասարակութիւնը զգում է, թէ յանձին հանգուցեալ Մատթէոս Իզմիրլեանի նա կորցրեց հայ ազգի խոշոր պատմական անձերից մէկին, որին ազգը հրաւիրել էր լինել նրա իղձերի մի նշանաւոր մասի արտայայտողը և իրականացնողը կեանքի մէջ։

Բայց այսպիսի թախծալից օրերում հասարակութիւնը բացի վշտի զգացմունքից պէտք է ունենայ և մի ուրիշ զգացմունք. դա իր պարտաւորութիւնների ինքնաճանաչութիւնն է դէպի այն խոշոր հասարակական գործը, որի ղեկավար կոչված էր հանգուցեալ Իզմիրլեանը։

Եւ եթէ հասարակութիւնը իր բոլոր կազմով ամեն կերպ նպաստում լինէր իրագործելու այն ծրագիրները, որոնք մշակվում են Էջմիածնի ղեկավարի համար, այն ժամանակ չափազանց կը դիւրանար կենտրոնական գործողի դերութիւնը և գուցէ չէին դառնանայ նրա օրերը ծանր զգացմունքներով և մտածողութիւններով, որոնք ջլատում են մարդու ոյժերը և քայքայում նրա ջղերն ու առողջութիւնը։

Մահը անխուսափելի մի երևոյթ է և նա կարող է առաջ գալ շատ հանգամանքներից. բայց նրան կարելի է յաճախ հեռու պահել երկար ժամանակով, երբ կեանքը դրվում է նպաստաւոր պայմանների մէջ և հասարակութիւնը իր վրա է վերցնում մի մասը այն հոգսերի և լարված աշխատանքի, որ մեզանում ծանրացած է լինում անհատների վրա։

Մեր բոլորի վիշտը մեծ է. բայց այդ վշտի զգացմունքը պէտք է թելադրէ մեզ աւելի գործունեայ լինել մեր հասարակական բարեշինութեան գործում և թեթևացնել բեռը հասարակական գործողների, որոնք մեզանում փշրվում են գործերի ծանրութեան տակ։

Ա. Քալանթար

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԷԿԶԱՐԽԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Վրաստանի էկզարխ սրբազան Իննօկէնտի արքեպիսկոպոսը ուղարկել է Պետերբուրգից Բագուի եպիսկոպոս և էկզարխի պաշտօնակատար Գրիգոր եպիսկոպոսին հետևեալ հեռագիրը.

Պետերբուրգ, 15 դեկտեմբերի

Խնդրում եմ ձեր սրբազնութեան լինել իմ ներկայացուցիչը դեկտեմբերի 19-ին Էջմիածնում Նորին Սրբութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի թաղմանը, ունենալով ձեզ հետ նաև Պիմէն և Անտօնի վարդապետներին։ Ձեր պատգամաւորութեան մասին հեռագրեցի տեղապահ Գէորգ արքեպիսկոպոսին այսօր հեռագրով։ Մեկնում եմ այստեղից այսօր, իսկ Մոսկվայից՝ 17-ին։

Էկզարխ Իննօկէնտի արքեպիսկոպոս

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Ստացանք Կ. Պօլսից հետևեալ հեռագիրը.

Պէրա, 15/28 դեկտեմբերի

Հայ Ռամկավար - Սահմանադրական կուսակցութիւնը խնդրում է «Մշակի» խմբագիր Ալէքսանդր Քալանթարին լինել իր ներկայացուցիչը Էջմիածնում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի թաղման օրը։

—

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի թաղմանը ներկայ գտնվելու համար ընտրված պատգամաւորները մեկնում են այսօր, երեկոյեան ժամը 4 և 30 րոպէի գնացքով։

—

Միևնոյն գնացքով մեկնում են Փոխարքայի ներկայացուցիչ սենատոր Վասացին գեներալ Լազարեանի հետ և Վրաստանի էկզարխի ներկայացուցիչ Բագուի եպիսկոպոսը երկու պաշտօնակիցների հետ։

—

Թիֆլիսի վաճառականութիւնը դեկտ. 15-ի իր արտակարգ նիստում որոշեց.

1) Ուղարկել պատգամաւորութիւն հետևեալ անձերից. վաճառականների աւագ Ա. Ն. Միլով, Խ. Աֆրիկեան, Կ. Խալաթեան, Գ. Նաշխունեան և Մ. Կուլիջանեան։

2) Դնել արծաթէ պսակ Թիֆլիսի վաճառականութեան կողմից հետևեալ մակագրութեամբ.

«Նորին Սրբութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մատթէոս II. Թիֆլիսի վաճառականութեան կողմից»

3) Խնդրել Թիֆլիսի վաճառականութեան ներկայ լինել Վանքի աւագ եկեղեցում կատարվելիք հոգեհանգստեան, կիրակի օրը։

—

Հայ Որբախնամ Ընկերութեան Վարչութիւնը հետևեալ հեռագիրն է ուղարկել Սուրէնեան արքեպիսկոպոսին.

Հայ Որբախնամ Ընկերութեան Վարչութիւնը արտայայտում է խորին վիշտ և ցաւակցութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մատթէոս II-ի վաղաժամ մահվան առիթով։

—

Երևանի քաղաքագլուխը հեռագրով խնդրեց Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանին պատուիրել մի արծաթէ պսակ Երևանի հայ ազգաբնակութեան կողմից՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսի դագաղի վրա դնելու համար։

—

Ռուսշտապի մասնաժողովը խնդրում է մեզ յայտնել հետևեալը.

Բոլոր այն պատգամաւորները, որոնք ցուցակագրված են պատգամաւորական գնացքով Էջմիածին գնալու համար այսօր, պէտք է պատրաստ լինեն կայարանում ժամը 3-ին, կէսօրից յետոյ։

—

Վլադիկավկազի հայ հասարակութեան կողմից պատգամաւորներ են նշանակված երէցփոխ Մկրտիչ Յ. Տէր-Աբրահամեան և Գրիգոր Դ. Սիմէօնեանց։

—

Վաղը Վանքի աւ. եկեղեցու բակում ցերեկվայ ժամը 12-ին Ներսիսեան դպրոցի աշակերտութեան նախաձեռնութեամբ տեղի կունենայ հոգեհանգիստ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի համար։ Կարգադիր մասնաժողովը դիմեց կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու Ռուդոլֆին, որպէսզի թոյլատրէ հոգեհանգստին ներկայ լինեն նաև Թիֆլիսի միջնակարգ կրթական հաստատութիւնների հայ աշակերտները։

—

Թիֆլիսի ս. Սարգսի ծխական դպրոցի հոգաբարձութիւնը ուղարկել է Էջմիածին տեղապահի անունով հետևեալ հեռագիրը.

Ս. Սարգսի ծխ. դպրոցի հոգաբարձութիւնը յայտնում է իր անսահման վիշտը և խորին ցաւը Նորին Սրբութիւն Մատթէոս II Կաթողիկոսի մահվան առիթով։

—

Ներսիսեան հայոց հոգևոր դպրոցի հոգաբարձութիւնը ամսիս 14-ի արտակարգ նիստին յոտնկայս յարգելով նորոգ հանգուցեալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Մատթէոս Բ-ի յիշատակը, որոշեց նախ՝ ընտրել ներկայացուցիչ հոգաբարձուներ Յ. Ամիրխանեանին և Ն. Կաճկաճեանին ուղևորվելու Էջմիածին և ներկայ լինելու հանգուցեալ Կաթողիկոսի յուղարկաւորութեանը։ Երկրորդ՝ դագաղի վրա դնել արծաթեայ պսակ։ Երրորդ՝ թաղման օրը ներկայ լինել Վանքի մայր եկեղեցում կատարվելիք հոգեհանգստին, հոգաբարձական և ուսուցչական կազմով։ Տանել եկեղեցի 4-դ, 5-դ, 6-դ և 7-դ դասարանների աշակերտներին և երգեցիկ խմբին, որը երգելու է պատարագին և չորրորդ՝ հանգուցեալ Կաթողիկոսի յիշատակը յաւերժացնելու համար պահել դպրոցում նրա անունով մի թոշակառու աշակերտ, իսկ դպրոցական նոր շէնքի ճանապարհը անուանել Իզմիրլեան փողոց, որի համար դիմել քաղաքային վարչութեան և ստանալ նրանից թոյլտւութիւն։

—

Դեկտեմբերի 15-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, Եփրեմ եպիսկոպոսին այցելեց սասրիների եպիսկոպոս Եփրեմը և ցաւակցութիւն յայտնեց Վեհափառի անսպասելի մահվան առիթով։ Երկու եպիսկոպոսները ունեցան կէս ժամ սրտագին խօսակցութիւն։ Յիշեալ եպիսկոպոսը բացի դրանից ցաւակցական հեռագիր ուղարկեց Էջմիածին տեղապահի անունով։

—

Երեքշաբթի, դեկտեմբերի 14-ին, կայացաւ ս. Սարգսի ծխակ. դպրոցի մանկավարժական խորհրդի արտակարգ նիստը։

Այդ նիստին խորհուրդը յոտնկայս և տխրագին սրտով յարգելով հայ-դպրոցների օրինապահ պաշտպան Կաթողիկոս Մատթէոս II-ի յիշատակը, որոշեց.

ա) Ամբողջ խմբով ներկայ գտնվել Վեհափառի թաղման առիթով տեղի ունենալիք հոգեհանգիստներին շաբաթ և կիրակի։

բ) Ցաւակցական հեռագիր ուղարկել Նորին ամենապատւութիւն կաթողիկոսական տեղակալին, հետևեալ բովանդակութեամբ. «Մանկավարժական խորհուրդը սրտի անհուն ցաւով ողբալով հայ-դպրոցի կարգ ու կանոնի հոգսերով տոգորված Կաթողիկոսի վաղաժամ մահը, իր կսկիծը միացնում է մեծ-մարդու համար անկեղծօրէն ողբացող լաւագոյն սրտերին»։

գ) Ներկայացուցչութեան լիազօրութիւն տալ դպրոցի հոգաբարձութեան կողմից ընտրված ներկայացուցիչ Յ. Գրիգորեանին, խորհրդի կողմից և մասնակցելու Վեհափառի թաղման սգահանդէսին։

դ) Վեհափառ Իզմիրլեանի պատկերը կախել նաև դպրոցի բարձր դասարանում, իբրև մի ընտրելի պատկեր, որ դրականապէս տոգորված էր նաև մատաղ-սերունդի կրթութեան ծաղկեցման հոգսերով։

ե) Վեհափառի յիշատակին դպրոցիս աշակերտներին աւելորդ ասելիքին բաժանել հագնելիք, որ կը հայթայթվի խորհրդիս ձեռներէցութեամբ։

—

Եփրեմ եպիսկոպոս Սուքիասեան դեկտ. 15-ի երեկոյեան Էջմիածնից հեռագիր ստացաւ, որով առաջարկվում է ուղարկել Թիֆլիսից մեկնող բոլոր պատգամաւորների ցուցակը։

—

Նախ-ուան, 14 դեկտեմբերի

Կիրակի, առ. հեռագիրը գուժեց Ն. Վեհ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մատթէոս II-ի մահվան բօթը։ Լուրը այնքան անսպասելի էր, որ լսողը մի րոպէ մնում էր քարացած կանգնած։ Զանգերի տխուր ղօղանջիւնը հաւաքեց ժողովրդի բազմութիւն։ Ուսուցչական խմբի, աշակերտների և ժողովրդի բազմութեան հետ միասին կատարվեց հոգեհանգիստ։

Նախ-ուանի ծխական դպրոցի աւ. ուս.

Ա. Ղարիբեան

—

Զաքաթալա, 12 դեկտեմբերի

Երէկ, կէսօրից յետոյ Եփրեմ եպիսկոպոսի խփած հեռագիրը գուժեց մեզ ազգիս Վեհափառ Հայրապետի Տ. Տ. Մատթէոս Բ. Իզմիրլեան Կաթողիկոսի մահը, որը Զաքաթալայի հայ գաղութի մեծի և փոքրի սրտերը համակեց խորը տխրութեան ու վշտի մէջ։ Ամեն ոք իրան հանդիպող մարդուն խորհրդաւոր կերպով, ինքն էլ իր լսածի վրա կասկածելով հարցնում էր.

— Միթէ ճիշդ է լուրը. հաւատանք արդեօք, որ ազգիս ամենահզօր պաշտպանը՝ Վեհափառ Կաթողիկոսը այլևս չը կայ...

— Այո, դժբաղդաբար պիտի հաւատանք, թէպէտ և նրա մահը ամենքիս համար՝ անսպասելի էր. պիտի հաւատանք, որովհետև մահը ոչ խիղճ ունի, ոչ գութ, խտրութիւն չէ դնում ոչ մեծի, ոչ փոքրի, ոչ լաւի, ոչ վատի... այլ իր ճիրանը ընկածի հետ վարվում է անգթօրէն...

Ծանր է, շատ ծանր նրա անփոխարինելի կորուստը հանուր հայութեան համար. չը կայ այլևս այն Երկաթէ պատրիարքը, որի օրով իր հօտը կամաց-կամաց սկսել էր աչք բանալ, իր աւերված տունն ու տնտեսութիւնը կարգի բերել, վերաշինել, բուժել իր անտանելի վէրքերը...

Երէկ երեկոյեան տեղիս հայոց դպրոցի հոգ. հերթական ժողովը չը կայացաւ. հոգաբարձութեան նախագահ Աստ. Բէկ-Յովսէփեան ժողովում պաշտօնապէս յայտնեց հոգաբարձուներին ու ուսուցիչներին Վեհի անակնկալ մահան մասին, և ի յարգանս երջանկայիշատակ նորոգ հանգուցեալ Կաթողիկոսի ամենքը այդ տխուր գուժը լսեցին յոտնկայս, որոնք երկար մնացին գլխիկոր, լուռ կանգնած...

Իսկ այսօր, պատարագից յետոյ կատարվեց կրկին հոգեհանգիստ բազմաթիւ աղօթողների ներկայութեամբ. մեր ծխատէր քահանայ տէր-Մկրտիչը մի պատշաճ քարոզ խօսեց, որից յետոյ ժողովուրդը հրաւիրվեց դպրոցիս դահլիճը, ուր աւագ-ուսուցիչ Արտաշէս Սաամբօլցեան խիստ զգացված կերպով խօսեց մեր ազգի մեծ կորստի մասին, ապա առաջարկեց որևէ կերպ յաւերժացնել Վեհի անունը։ Նրա առաջարկութիւնը դպրոցիս աղքատիկ գրադարանը հարստացնել նորանոր ընտիր գրքերով և այն վերակոչել այսուհետև «Իզմիրլեան գրադարան Զաքաթալայի»՝ մեծ սիրով ընդունվեց հասարակութեան կողմից և մի քանի րոպէում հաւաքվեց մի պատկառելի գումար այդ նպատակով։

Դպրոցիս հոգաբարձութիւնը իր այսօրվայ արտակարգ նիստում որոշեց պահել միշտ մի սան, ի յիշատակ Վեհափառ Իզմիրլեանի՝ հոգալով նրա բոլոր թէ դպրոցական և թէ այլ պիտոյքները։

Հոգաբարձութիւնը իր կողմից կունենայ հանգուցեալ Վեհի թաղմանը ներկայացուցիչ, որի մասին կը հաղորդեմ իր ժամանակին։

Սօլգազէ

—

Ղըզլ-Արվադ, 13 դեկտեմբերի

Այսօր, առաւօտեան ժամը 10-ին, երբ իւրաքանչիւր մարդ զբաղված էր իր սովորական գործով, տեղիս աղօթատան զանգերի տխուր և մելամաղձոտ ղօղանջը գուժեց հասարակութեան՝ Վեհափառ Մատթէոս Բ. Կաթողիկոսի վաղաժամ և անսպասելի մահը... Շանթահարված տխրալուր բօթից, իսկոյն ընդհատվեցին դասերը ծխական դպրոցում և փակվեցին հայ վաճառականների խանութները։

Զանցած մէկ ժամ, արդէն ամբողջ հայ հասարակութիւնը և աշակերտութիւնը ուսուցիչների հետ լցվեցին աղօթատուն և սկսվեց տխուր հոգեհանգիստը, որից առաջ քահանան կարճառօտ հաղորդեց առաջնորդից ստացած բօթաբեր հեռագրի մասին։

Պաշտամունքից յետոյ խօսեց ծխ. դպրոցի աւագ-ուսուցիչ Բեն. Ցրտատարեանց և իր ճառով համառօտակի ծանօթացրեց երկսեռ աղօթաւորներին երջանկայիշատակ Հայրապետի կեանքի և գործունէութեան հետ, առանձնապէս կանգ առնելով նրա Կ. Պօլսի պատրիարքութեան շրջանի վրա, երբ Վեհափառը, իբրև ազգի անվեհեր պաշտպան, վաստակեց «Երկաթէ պատրիարք» փառաւոր անունը, Ապա յուզված ուսուցիչը յայտնեց, որ հանգուցեալ Հայրապետը հազիւ էր սկսել կարգ-կանոն մտցնել մեր եկեղեցական-դպրոցական կեանքում և ազգը առհագին յոյսեր և ակնկալութիւններ ունէր նրանից, բայց ահա նախախնամութեան անհասանելի կամքով անցնում է յաւիտենականութեան գիրկը, ընկղմելով խոր սուգի մէջ ի սփիւռս աշխարհի ցրված հայութեան։

Բ. Ցրտատարեանի առաջարկութեամբ տեղիս հայ հասարակութիւնը յղեց սինօդի անունով հետևեալ հեռագիրը.

«Ղըզլ-Արվադի հայ հասարակութիւնը խորապէս յուզված է Նորին Վեհափառութեան վաղահաս մահվամբ։ Կատարեցինք հոգեհանգիստ հասարակութեան, ուսուցիչների և աշակերտների ներկայութեամբ։ Հեռաւոր Անդրկասպեանից խոնարհեցնում ենք գլուխներս ի Տէր հանգուցեալ Մատթէոս Բ.-ի թարմ աճիւնի առաջ»։

Մենասր-Միրզա

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ամսիս 15-ին, առ. ժամը 11-ին, Թիֆլիսի արհեստաւորների աւագ՝ Կ. Սեւրովբեանցը, վարչութեան դահլիճում կայացրեց արտակարգ ժողով, բաղկացած 50 հոգու չափ արհեստաւորներից, զանազան դաւանութեան, որի նպատակն էր այն հարցը, թէ ինչով յաւերժացնել վաղաժամ վախճանված և սիրեցեալ Հայրապետի քաղցր յիշատակը։ Արհեստաւորների աւագը բանալով ժողովը, շատ սրտառուչ և հակիրճ խօսքերով յայտնեց հանդիսականներին հայ-լուսաւորչական եկեղեցուն հասած մեծ կորստի մասին, շեշտելով նորոգ հանգուցեալ Մատթէոս Բ.-ի կամքի ոյժի և ակտիվ գործունէութեան մասին։ Ժողովը լսելով աւագի թախծալի ճառը և յուզված

սրտից բղխած վիշտը, յարգեց հանգուցեալի յիշատակը ոտքի կանգնելով: Երկար ճառախօսութիւններից յետոյ ժողովը որոշեց ընտրել երեք հոգուց բաղկացած պատգամաւորութիւն և ուղարկել Էջմիածին Նորին Ս. Օծութեան թաղման օրը ներկայ գտնվելու և արհեստաւորների կողմից սգոյ և զգացմունքի արտայայտիչը լինելու: Պատգամաւորութիւնը տանելու է իր հետ մի արծաթէ պսակ հանգուցեալ Վեհի դագաղի վրա դնելու:

Ձայների մեծամասնութեամբ ընտրվեցին՝ Խստատէ Մայսուրաձէ, Եագօր Օթարեան և Ռժեպեցկի, որոնց հետ միանալու է և ինքը արհեստաւորների աւագ Կ. Սերովբեանցը: Ժողովը միաձայն որոշեց, ամսիս 19-ին, Վեհափառի թաղման օրը, բոլոր համքարները ներկայ լինեն Վանքի եկեղեցում իրանց դրօշակներով:

Պատգամաւորները ճանապարհվեցին:

Բ. Բերինեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետերբուրգ, 15 դեկտեմբերի

Թագաւոր Կայսրը և Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնան բարեհաճեցին այցելել գվարդիական էկիպաժը, Նրա անցեալ 200-ամեակի առիթով: Դիմաւորվելով հրամանատարի կողմից, Նոցին Մեծութիւններ անցան դահլիճը, ուր Նիկոլակի ծովային տաճարի պատգամաւորութիւնը արժանացաւ մատուցանել Նիկոլայ Հրաշագործի պատկերը, ապա սեղանատուն, ուր Թագաւորը, գվարդիական էկիպաժի շեֆի՝ Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնայի անունից խմեց էկիպաժի կենացը: Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնան շնորհեց էկիպաժին արծաթէ շերեփ: Թանգարանը տեսնելուց յետոյ Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնան գնաց Անիչկին պալատը, Կայսրը—Ձմերային պալատը, ուր Նրան բաղդ ունէին ներկայանալու դեկտեմբերի 6-ից օֆիցերական աստիճան ստացած միչմանները: (Հ. Գ.)

—

Պետերբուրգ, 15 դեկտեմբերի

Սահմ.-ռամկավարները հարցապնդում ուղղեցին Պետական Դումայում Նովօրոսիյսկի համալսարանում տեղի ունեցած անկարգութիւնների մասին: (Հ. Գ.)

—

Պետերբուրգ, 15 դեկտեմբերի

Հոկտեմբերի 17-ի միութեան ֆրակցիան մացրեց հարցապնդում արտաքին գործերի մինիստրին, Աւստրիայի սահմաններից Օստրովսկիի շրջանի ռուսահպատակներին դուրս քշելու մասին: (Հ. Գ.)

—

Փարիզ, 15 դեկտեմբերի

Օդասլաց Լաֆօն կէսօրին բարձրացաւ ուղևորի հետ աէրօպլանով, կամենալով թռչել դէպի Բրիւսէլ: Աէրոդրոմի վրա երեք շրջան կատարելով, ապարատը ընկաւ 12 մետր բարձրութիւնից: Երկու օդագնացներն ևս մեռան: (Հ. Գ.)

—

Կիեվ, 15 դեկտեմբերի

Նահանգապետը տասնմէկ ուսանողների, որոնք մասնակցել էին չը թոյլատրված ժողովին, արգելեց ապրել Կիեվում և գաւառում՝ ուժեղացված պահպանողութեան ամբողջ ժամանակաշրջանում: (Հ. Գ.)

—

Բեռլին, 15 դեկտեմբերի

Վախճանվեց Տօլստոյի թարգմանիչ՝ թատրոնի դիրեկտոր Լէվէնֆելդ:

Վոլֆին հաղորդում են Լոնդոնից, որ ոստիկանութիւնը ճշգրտեց, որ Խոունդզդիչում քարեղէնների խանութը կողոպտելու փորձի ժամանակ դեկտեմբերի 3-ին սպանվածը է ռուս Պոլոսկի-Մորունցեվ: Նա եկաւ Պետերբուրգից և 9 ամիս ապրում էր Լոնդոնում: Նրա բնակարանում ոստիկանութիւնը գտաւ ռումբերի պահեստ, անարխիական գրականութիւն և մեծ քանակութեամբ առարկաներ պայթուցիկ նիւթեր պատրաստելու համար: «Լօկալ-Անցէյգէր» լրագրի տեղեկութիւնների համեմատ, այնտեղ գտնվեցին նոյնպէս ռուսական նամակներ, որոնք ցոյց են տալիս, որ գոյութիւն ունի մի սէնսացիօն դաւադրութիւն: (Հ. Գ.)

—

Բուդապեշտ, 15 դեկտեմբերի

Կայացան աւստրիական և ունգարական դելեգացիաների առաջին ընդհանուր ժողովները: Աւստրիական դելեգացիան նախագահ ընտրեց Բերէյին, ունգարականը—կոմս Աւգուստ Զիչիին: Էրէնթալ մացրեց եռամսեայ ժամանակաւոր բիւջէ: Լրագիրները հաղորդում են, որ քաղաքային մագիստրատը դիտաւորութիւն ունի դիմել ազգաբնակութեանը մի կոչով՝ հանդիսաւոր ընդունելութիւն սարքելու համար թագաժառանգին, սակայն էրցհերցօգը մերժեց որևէ պաշտօնական ընդունելութիւն: Թագաժառանգը վաղը առաւօտեան ժամանում է և Բուդապեշտում եօթ ժամ մնալուց յետոյ հեռանում է քաղաքից: Առանց պատուիրակութեան նա ոչ մի շփումն չէ ունենալու ունգարական հասարակութեան հետ: (Հ. Գ.)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Թաւրիզ, 15 դեկտեմբերի

Թաւրիզի առևտրական պալատը կամաց-կամաց դադարում է գործելուց: Աւստրո-արևելեան առևտրական ընկերութեան Թաւրիզի բաժանմունքի հիմնադիրը և կառավարիչը հեռացան Թաւրիզից:

—

Թաւրիզ, 15 դեկտեմբերի

Կազմվեցին գեներալ-նահանգապետին թշնամի կուսակցութիւններ, ոստիկանութիւնից և մունիցիպալիտէտից արձակված ֆիդայիներից և մօլլաներից: Այդ կուսակցութիւններն աշխատում են պաշտօնանկ անել գեն.-նահանգապետին: (Հ. Գ.)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՈԼՍՏՈՅԻ ՄԱՀՎԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԸ*)

(Քաղուածք Ալէքսանդրա Լվովնայի պատմածից. յօդուած „Спиро"-ի)

Եասնայա Պոլեանայից իր մեկնելուց երկու շաբաթ առաջ՝ հայրս յաճախ խօսում էր հետս դրա մասին: Երբ եկաւ նրա մօտ գեղջուկ Միխայիլ Նովիկովը, հայրս ասեց ինձ, թէ խօսել է Նովիկովի հետ իր մեկնելու մասին:

Դ. Պ. Մակովիցկիին պարզ յայտնի չէր հօրս մտադրութիւնը: Նախընթաց օրը խօսակցութիւն բացվեց այդ առիթով իմ ու հօրս միջև: Ես խնդրում էի որ ինձ էլ տանի հետը:

— Քո առողջութիւնը թոյլ չի տայ քեզ ապրել այն կեանքով, դէպ որը ես գընում եմ:

Ես ծիծաղեցի:

— Քեզ թոյլ կը տայ ու ինձ չէ,—ասացի:

Վերջապէս ինձ աջողվեց համոզել հօրս, բայց նա թոյլ տուեց ինձ կենալ տանը մի օրով, որովհետև նրան յայտնի էր, որ մօրս առողջութիւնը կը քայքայվէր և տանը հարկաւոր էր իմ ներկայութիւնը: Ու խոստացաւ հետևեալ օրը հեռագրով յայտնել ինձ Չերտկովի անունով՝ իր բնակութեան տեղը, որ և կատարեց:

Մեկնելու նախընթաց օրը նա աւելի շատ խօսում էր Շամարդինոյի մասին, աւելացնելով «իսկ այնտեղից կը տեսնենք, ինչ ենք անելու»:

Հոկտեմբերի 27-ին, մեկնելուց մի օր առաջ, ես ասացի Չերտկովին թէ հայրս հաստատ վճռել է մեկնել:

— Դժուար թէ նա կարողանայ այդպիսի որոշում կայացնել,—ասաց Չերտկովը:

Մեկնումը տեղի ունեցաւ այսպէս: 28-ի առաւօտը վաղ, մօտ ժամը 4-ին, հայրս ծեծեց մեր սենեակի դուռը:

(Այնտեղ քնած էին Ալէքսանդրա Լվովնան ու Վարվարա Միխայլօվնա Ֆեօկրիտօվան, որոնք հիմա էլ միասին են բնակվում):

Մենք վեր թռանք տեղերիցս:

— Ո՞վ է:

— Ես եմ, Լէվ Նիկոլաեվիչը...

Բաց արինք դուռը. ես մօտեցայ նրան:

— Այս ночью я уезжаю: Я сию ночь ես մեկնում եմ матушка.

— Ինչպէս թէ այս րօպէիս,—հարցի: Մենակ.

— Ոչ, Դուշան Պետրովիչի հետ:

Ես հանգիստ շունչ առայ. «Փառք Աստուծոյ»:

— Վեր կացէք, յուղարկաւորեցէք ինձ,—ասաց մեզ հայրս:

Նա կանգնած էր առջևս՝ մոմը ձեռքին, ու մեզ զարմացրեց նրա դէմքը. ինչ-որ անսովոր քայլ ու վճռականութիւն կար այնտեղ:

Մենք բարձրացանք վերև, որ օգնենք տեղաւորել նրա իրերը: Նա չէր ուզում արթնացնել ծառաներին: Մտնելով նրա սենեակը, տեսայ ձեռագիրների կապոցներ. ինքն էր հանել արկղներից ու տարածել սեղանի վրա:

Մատնանշելով այդ ձեռագիրները, ասաց ինձ.

— Ահա, Սաշա, խնդրեմ հաւաքես այս բոլորն ու պահես:

Մօրս նամակումն էլ գրել էր, թէ բոլոր ձեռագիրներն ինձ է տալիս՝ պահելու:

Մինչև վերջին րօպէն մնաց այնպիսի տպաւորութիւն, որ նա հաստատ վճռել է կատարել իր մտադրութիւնը, որը չէր կարող տատանվել ոչնչով. այս պատճառով խօսք անգամ չէր կարող լինել որևէ արտաքին ազդեցութեան մասին:

Նա սաստիկ շտապում էր, վախենալով չը լինի թէ մէկն ու մէկն արթնանայ. և երբ մենք տեղաւորում էինք նրա իրերը, նա գնաց ախոռը, որ ժամանակ չը կորցնի, և օգնում էր ձիերը լծելուն:

Նա վճռեց վերցնել հետը լոկ ամենահասարակ անհրաժեշտ իրերը... Ես հազիւ կարողացայ համոզել, վերցնել գրպանի էլեքտրական լապտերը. համարեա զոռով դրի նրա գրպանը:

Ես գիտէի, որ հայրս սաստիկ անհանգիստ կը լինի մօրս մասին, ու խնդրեցի, որ երիտասարդ Սերգէենկօն գնա հօրս մօտ:

Ու իրաւ, հայրս ուրախացաւ վերջինի գնալովը:

Ինչու՞ հայրս գնաց Շամարդինօ. նա ուզում էր տեսնվել որևէ մերձաւորի հետ:

Ու Մարիա Նիկոլաեվնան ընդունեց նրան ամենայն սիրով, մի բան, որ անհրաժեշտ էր նրան:

Օպտինա անապատում նա կանգ առաւ, որովհետև մութն էր, և կարելի էր գիշերել այնտեղ:

Իսկ անապատի ծերունիների հետ հայրս ուզում էր տեսնվել այն պատճառով, որ նա միշտ ու ամեն տեղ հետաքրքրվում էր ամենքի կեանքով:

Երբ նա տատանվում էր՝ մեզ մօտ գնալ—Նովիկովի՞ թէ Շամարդինօ,—ասում էր ինձ.

—Ի՞նչքան ցաւում եմ որ չեմ կարող բնակութիւն հաստատել վանքում, աշխատելով հեզութեամբ եւ կատարելով վանական բոլոր ծառայութիւնները, միայն թէ եկեղեցի չը յաճախեմ ու ծեսեր չը կատարեմ:

28-ին հայրս գնաց:

Առաւօտը, մօտ 11 ժամին, ես դրա մասին հաղորդեցի մօրս: Այս բանը սաստիկ վրդովվեց նրան: 28-ին ես հեռագիր ստացայ, իսկ 29-ի գիշերը, Վարվարա Միխայլօվնայի հետ գնացի Շամարդինօ: 30-ի երեկոյին ես տեղ հասայ և գնացի վանքի հիւրանոցը: Հայրս հօրաքրոջս մօտ էր, ես էլ գնացի նոյն տեղը:

Առողջութեան կողմից հայրս լաւ չէր. թոյլ էր:

Ես ու Մարիա Նիկոլաեվնան բաց արինք քարտէզը, ուղեցոյցները և սկսեցինք քննել: Այս բոլորում հայրս ունեցաւ ամենաջերմ մասնակցութիւն:

Մեր մտածելիքը միայն այն էր, որ վաստակենք մի քանի օր, քանի դեռ ուրիշները չէին գտել հօրս տեղը, իսկ յետոյ միջոցներ ձեռք առնենք որ չաշխատեն փընտռել նրան (նամակներով, խնդրանքով և այլն):

Ամենքս համաձայնեցինք գնալ հեռու: Ի միջի այլոց, հայրս խօսում էր Կովկասի, մտորում այն տեղերի մասին, որտեղ նա եղել էր. օրինակ՝ Գռոզնայի մասին... Նա շարունակ զուարթ էր: Յետոյ նրա հետ գնացինք հիւրանոց:

Այնտեղ շատ շոգ էր. նա բաց արեց օդանցքը... Ես էլ խնդրեցի, Դուշան Պետրովիչն էլ, բայց նա լսել չէր ուզում, քանի որ, իբրաւ շատ շոգ էր: Ու միայն խորամանկութեան դիմելով, կռանալով սեղանի քարտէզի վրա, ես կարողացայ կամացուկ փակել նրա գլխի վերևից օդանցքը՝ ձախ ձեռքովս:

Շատ կարելի է առաջին անգամը նա այստեղ մրսեց:

Հայրս ախորժակով կերաւ ու վաղ պառկեց քնելու, մեր մեկնումը դեռ էլի չէր որոշված:

Ու յանկարծ, էլի այնպէս անսպասելի, ինչպէս Եասնայա-Պոլեանայում, նա զարթեցրեց մեզ՝ առաւօտեան մօտ ժամը 4-ին ու վճռեց գնալ շուտով...

Հրդեհաշէջ խմբի պէս, մենք վեր թռանք տեղերիցս, ու մի ժամից յետոյ, արդէն ճամփա ընկանք: Կոզյան հասանք երրորդ զանգին ու հազիւ տեղաւորվեցինք վագոնում:

Այդտեղ հայրս վերջապէս վճռեց տոմսակ վերցնել մինչև Ռօստով, գիշերել Նովօչերկասկում իր քրոջ աղջիկ Դենիսենկօյի մօտ: Եթէ հնար լինէր, պէտք է վերցնէինք արտասահմանեան անցաթղթեր, եթէ ոչ՝ փնտռէինք Կովկասի որևէ փոքրիկ կայանում մի տնակ, վարձէինք և այնտեղ բնակվէինք: Եթէ ձեռք բերէինք արտասահմանեան անցաթղթեր, կը գնայինք Կ. Պօլիս, այնտեղից Բուլգարիա՝ Մակովիցկիի հայրենիքը:

Վագոնով ճամփորդելը լաւ էր: Բոլոր կանդուկտօրներն աշխատում էին պաշտպանել Լէվ Նիկոլաեվիչին հետաքրքիրների բազմութիւնից:

Հոկտեմբերի 30-ի ժամը 4-ին, սկսվեց դողը:

— «Ինչպէս մրսում եմ»—ասաց հայրս: Սկզբում մենք առանձին ուշք չը դարձրինք դրա վրա... Նա պառկեց. մենք նրան հագցրինք: 5 ժամին չափեցինք տաքութիւնը, 38, 1 էր: Ես ու Դուշան Պետրովիչը համոզվեցինք որ էլ չի կարելի շարունակել ճամփան. պէտք է դուրս գայինք վագոնից: Բայց ո՞ւր... Հիւանդի տաքութիւնն աւելանում էր. արդէն Աստապովօյի մօտերքը տաքութիւնը հասաւ 39, 6-ի:

Դուշան Պետրովիչն իջաւ Աստապովօյում, խօսեց կայարանի կառավարչի հետ. նա խոստացաւ տալ երկու սենեակ, և մենք վճռեցինք իջնել այնտեղ:

Լէվ Նիկոլաեվիչը զուարթ էր, մեզ էլ սրտապնդում էր. իսկ այստեղ արդէն ինքը տեսաւ որ հեռու գնալ՝ էլ չի կարելի, ու համոզվեց մնալ:

Աստապովօյում նրան տարան կանանց սենեակը. յետոյ փոխադրեցին կայարանի կառավարչի մօտ: Նա իր ոտքով էր գնում, միայն ես ու Դուշան Պետրովիչը կողմնակի պահպանում էինք:

Հետևեալ օրը նա ցանկացաւ որ Չերտկովը գայ: Երբ տաքութիւնն իջաւ 36, 2-ի, ասաց թէ հիմա լաւ է, կարելի է շարունակել ճամփան:

Նա թելադրեց ինձ մի քանի խոհեր Աստծու մասին:

Երբ տաքութիւնն սկսեց նորից բարձրանալ, հայրս ասեց՝ «շատ կարելի է մահս մօտենում է, և թէ՝ այդ լաւ է ու հեշտ...»:

Երեկոյին, երբ Վարվարա Միխայլօվնան ուզում էր չափել տաքութիւնը, Լէվ Նիկոլաեվիչն ասաց.

— Ո՛չ, դուք ինձ լոյս արէք. ես ինքս էլ եմ սիրում նայել:

Նայեց ջերմաչափին և, տեսնելով որ տաքութիւնը 38-ից չէ իջնում, ասաց.

— Է՛հ, մատ *): Չը նեղմնաք...

Է. Ք. Ն.

*) «Русское Слово», 1910, № 283.

*) «Ձախ-մատ» բառից չէ խօսում:

ՏՕԼՍՏՕՅԻ ՆԱՄԱԿԸ

«Нов. Время» լրագիրը բերում է Լ. Ն. Տօլստոյի նամակը, կոմսուհի Սօֆիա Անդրէեվնային ուղղած:

«Թանգագին Սօնիա! Արդէն վաղուց ինձ տանջում է իմ կեանքի անհամապատասխանութիւնը իմ հաւատալիքներին: Ստիպել ձեզ, փոխել ձեր կեանքը, ձեր սովորութիւնները, որոնց հետ ես եմ ընտելացրել ձեզ, ես չեմ կարող: Հեռանալ ձեզանից մինչև այժմ, նոյնպէս ես չը կարողացայ, կարծելով, որ կը զրկեմ երեխաներին, քանի նրանք փոքրիկներ են գոնէ այն փոքր ազդեցութիւնից, որ ես կարող էի ունենալ նրանց վրա, և կը վշտացնեմ ձեզ: Իսկ շարունակել այնպէս ապրել, որպէս ես ապրում էի այս 16 տարին, կռուելով և գայրացնելով ձեզ, երբեմն ինքս էլ ընկնելով այն ազդեցութիւնների և հրապոյրների ներքոյ, որոնց ես ընտելացած էի և որոնցով ես շրջապատված եմ, այլ ևս նոյնպէս չեմ կարող, և ես վճռեցի այժմ անել այն, ինչ ես վաղուց ուզում էի անել—հեռանալ, նախ նրա համար, որ ինձ, իմ տարիներիս հետ, աւելի ծանր ու աւելի ծանր է դառնում այդ կեանքը և աւելի ու աւելի ուզում եմ առանձնութիւն, և երկրորդ, որովհետև երեխաները մեծացան, իմ ազդեցութիւնը արդէն հարկաւոր չէ, և դուք բոլորդ ունէք ձեր սրտին աւելի մօտ շահեր, որոնք քեզ սակաւ նկատելի կը դարձնեն իմ բացակայութիւնը: Իսկ գլխաւորն այն է, որ որպէս հնդիկները 60 տարեկանին հասնելիս գնում հեռանում են անտառը, որպէս իւրաքանչիւր կրօնասէր մարդ կամենում է իր կեանքի վերջին տարիները նուիրել Աստծուն, և ոչ թէ հանաքներին, կալամբուրներին, բամբասանքներին, տէննիս խաղին, նոյնպէս և ես, մտնելով իմ 70-րդ տարին, հոգւոյս ամբողջ ույժերով կամենում եմ այդ հանգստութիւնը և առանձնութիւնը և եթէ ոչ կատարեալ համաձայնութիւն, բայց ոչ աղաղակող տարաձայնութիւն իմ կեանքի և հաւատալիքների ու իմ խղճմտանքի միջև: Եթէ ես աշկարայ անէի այդ, կը լինէին խնդիրքներ, դատափետումներ, վէճեր, և ես շատ կարելի է, կը թուլանայի և չէի իրագործի իմ որոշումը, իսկ դա պէտք է ի կատար ածվի, և այդ պատճառով, խնդրում եմ,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՔԸ ՀԱՅՈՑ

Ձեռքիս տակ ունիմ կոչ մը և տեղեկագիր մը: Կոչը՝ որ միանգամայն ընդհանուր հաշուետուութիւն մըն է Միացեալ Ընկերութեանց և միւսը՝ որ տարեկան տեղեկատուութիւնն է Հայոց Բարեգործական ընդհանուր միութեան—ժամանակակից Թիւրքահայութեան երկու կարևոր և դրական հաստատութիւնները:

Ուրիշ առիթի ձգելով վերլուծութիւնը Եգիպտոսի ընդհ. Միութեան տեղեկագիրին, այսօր կը փափագիմ «Մշակի» համակիրներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել Միացելոյն վրայ, որ իր կատարած կրթական մեծամեծ ծառայութիւններովը արժանի է հայ ժողովրդին ոչ թէ պղատոնական համակրանքին, որքան ալ անկեղծ ըլլայ այն, այլ անոր գործնական և անվերապահ օժանդակութեանը:

Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնքը՝ որ նպատակ ընտրած են գլխաւորաբար գիւղական մանկանց կրթութիւնը և որ ինկած, աղքատ և անտեսուած անկիւններուն մէջ լուսաւորութիւն և գիտակցութիւն տարածելու, գերազանցօրէն ազնիւ գաղափարովը տոգորուած են, իրենց նիւթական միջոցներու աղբիւրն ունին ժողովրդեան ձեռընտուութիւնը, և բացարձակապէս ատիկա։

Դեռ չեկաւ, և չէ հասած դժբաղդաբար՝ ժամանակը, որ մեր ունեւորները գործին մեծութեան համապատասխան կարևոր գումարներու տրամադրելով՝ Միացելոյն ընձեռնէին եկամուտ մը հաստատուն և անոր կրթական գործը մի անգամ ընդմիշտ ազատէին անորոշ հաւանականութիւններու և անյաջող պայմաններու ջլատիչ ազդեցութիւններէն:

Մեր մէջ՝ ինչպէս սովորութիւն է՝ գործունէութիւն մը, որ խաբուսիկ չէ—շողշողուն, օդային և երևակայական—որ ընդհակառակն իրական ու ժողովուրդին կողմէ ևս որոշ պարտադրութիւններու պայմանով՝ օգտակար բան մըն է, այդպէս գործ մը յաճախ կը յանգի՝ սկզբնական բուռն և երբեմն անմիտ ոգևորումէ վերջ՝ սառն և անբացատրելի անտարբերութեան մը, որ կըլլայ հանրային գործունէութեանց եթէ ոչ մահը, բայց հաւաստեաւ անդամալուծումը:

Ցաւալի է հաստատել միշտ միևնոյն երևոյթը, որ եթէ գործի տեսակէտով՝ ինչպէս ըսենք անհասկանալի կը մնայ, մեր ժողովուրդին հոգեբանութեան տեսակէտով, ընդհակառակն չափազանց խօսուն՝ ցոյց կուտայ, որ հայութիւնը հակառակ իր մասին մեր տուած կամ վերագրած գործնական ոգիով մը տոգորուած ըլլալու ցնորքին՝ ան կը մնայ ընդմիշտ թեթևամիտը, ինքնախաբէութեան տրամադրուած ժողովուրդը, որ պիտի սիրէ անկարելին, որ պիտի հաւատայ և հետևի անոնց, որ կը խոստանան լուսինն իրենց տալ, որ պիտի ուզէ միշտ տղայ մնալ և օրօրներով օրօրուիլ, բաւ է, որ ատոնք իրմէն գիտակցաբար զոհողութիւններ չի պահանջեն և իր, հանրային լուրջ ու տևական՝ գործակցութիւնը անհրաժեշտ չի կացուցանեն:

Այլապէս Միացելոյ նման հաստատութիւն մը, որու օգտակարութիւնը մեր հասարակական առօրեայ կեանքին մէջ ճանչցուած և ապացուցուած ոգևորիչ երևոյթներէն է, և որ Հայաստանի մէջ սերունդներ հասցուցած է, այսօր, հանրային ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրելու համար, կոչեր հրատարակելու հարկին մէջ պէտք չէ գտնուէր: Այդ կոչը, որքան որ ակամայ անհրաժեշտութիւն մը ընկերութեան համար, նոյնքան ալ տխուր և ամօթալի ապացոյցը կը դառնայ մեր ազգին անտարբերութեան՝ դէպի իր սիրտմօտիկ մէկ հաստատութիւնը, որուն նմանները դժբաղդաբար չունինք շատ և որոց մէջ Միացեալն ևս ունի իր անհերքելիօրէն առաջնակարգ և արժանաւոր տեղը:

Եւ սակայն որքան աւելի և կանոնաւոր գործ պիտի կրնար տեսնել կրթական այդ պատկառելի մարմինը՝ ծով և գոռացող կարիքներու մէջ... եթէ կարողութիւն ունենար:

Գաւառաց մէջ, հայ գիւղացիքը և նոյնիսկ քաղքցիքը, ամենուստ կրթութիւն կը պոռան և աչքերնին Միացելոյն կը դարձնեն—Լուսոյ այդ Աղբիւրին—և ափսոս, յուսախաբ կը մնան, որովհետև Միացեալն՝ իր մատուցած ծառայութեանց գիտակցութենէն ծնած վառ ակնկալութեանց մէջ՝ նոյն յուսաբեկութիւնը ունեցաւ...

Եւ սակայն կարողութիւնը չէ որ կը պակսի մեզ, որքան գիտակցութիւնը: Տրամադրութիւններ ունինք, որոնք չենք գիտեր արդիւնաւոր գործադրութեան մը դնել և մեր եռանդը շռայլած ենք անօգուտ և նոյնիսկ վնասակար բաներու: Ազգի վնասին:

Դառն տպաւորութեան մը տակ կարձանագրենք կոչին սրտայոյզ այն քանի մը կէտերը, որոնք մէկ-մէկ պահանջներ կը հանդիսանան ազգին համար:

«Հայ ժողովուրդ, կը գրէ Ընկերութիւնը, հայ գիւղային լոյս կուզէ, լոյս մը, որ հայ աշխարհին պայծառ երկնքին տակ (°) արդիւնաւորէ անոր հողն ու ջուրը, ու իր արտին մէջէն դանդաղօրէն առաջացող խոփն ու արօրը կարենայ բազմապատկել իր վաստակը ու ատով իր բունին մէջ նստած դաժան սովը հեռանայ երթայ մշտապէս:

«Բնագաւառին հայը հաց չէ, որ կը խնդրէ Թախանձագին, այլ ուսում, կրթութիւն, դպրոց, չէ ան քաջ գիտէ թէ դպրոցն է իր միակ ապաւէն, և դպրոցով միայն պիտի կրնայ փրկուել տառապանքէն, կանոնաւորել իր կեանքը, արդիւնաւորել իր աշխատանքը և հաւասարել արևմտեան քաղաքակրթութեան մակարդակին»:

Իր գիւղատնտեսական ծրագիրին կակնարկէ կոչը, որ վերածնած Միացելոյն գլխաւոր նպատակներէն մէկը կազմած է:

Միացեալ ընկերութիւնքը ըմբռնած ըլլալով, որ մեր շինական դասակարգին տնտեսական զարգացումը և բարելաւումը սին փափաք մը լոկ պիտի մնայ, և սոսկ վերացական կրթութիւն մը, հին, այդ հեռաւոր անկեանց մէջ ևս իմաստակներ աւելցնելու վնասակար դերը պիտի կատարէ, որոշած անոր կեանքին բարօրութեան և բարգաւաճումին կապուած գիւղատնտեսական ուսուցմանց ռամկացումովը՝ սիրելի դարձնել անոր իր հողը կենսատու և զայն լաւագոյն իմն շահագործելու, անկէ բազմապատիկ աւելի արդիւնք ստանալու գիտակցութեան հասցնել:

Դժուարին ձեռնարկ մը բնականաբար, մանաւանդ խիստ աննպաստ մեր հասարակական պայմաններու մէջ. բայց գերազանցօրէն դրական և յստակօրէն գործնական, մեր հողագործ դասակարգի ինկած վիճակին յեղաշրջումի և կատարելագործութեան տեսակէտովը:

Բայց փափաքը ինքնին անբաւական, Միացեալ ընկերութիւնները՝ մեզ համար նոր և հսկայ այդ ծրագրի արդիւնաւէտ իրագործումին համար՝ լոկ բարոյական խրախոյսներէ և խօսքի համակրութիւններէ աւելի գործօն աջակցութեանց պէտք ունին, և ատոնց պակասը և այդ պատճառաւ իր ուժասպառ կացութիւնը՝ յիրաւի սրտայոյզ հանգամանք մը կընծայէ:

Արդարև «Հայոց Միացեալը, կըսէ կոչը, կոչուած է ազգային միութեան, ազգային համերաշխութեան պահանջն լրացնել, ու ցրուած, խորթացած, լքած հայութիւնը հաւաքել կրթական սուրբ խորանին շուրջ:

ներեցէք ինձ, եթէ իմ վարմունքս ցաւ կը պատճառէ ձեզ, և հոգուդ մէջ, գլխաւորապէս դու, Սօնիա, արձակիր ինձ կամաւորապէս և մի որոնիր ինձ, և մի գանգատվիր ինձ վրա, մի դատապարտիր ինձ։ Այն, որ ես քեզանից հեռացայ, չէ ապացուցանում այն, որ ես քեզանից դժգոհ եմ։ Ես գիտեմ, որ դու չէիր կարող, բառիս բուն նշանակութեամբ, չէիր կարող և չես կարող տեսնել ու զգալ որպէս ես, և ուստի չէիր կարող և չես կարող փոխել քո կեանքը և զոհաբերութիւններ անել այն բանին, ինչ որ չես գիտակցում։ Եւ այդ պատճառով ես քեզ չեմ դատապարտում, այլ, ընդհակառակն, սիրով և շնորհակալութեամբ յիշում եմ մեր կեանքի 35 ՝ձիգ տարիները, մանաւանդ այդ ժամանակամիջոցի առաջին կիսամեակը, երբ դու, քո բնաւորութեան յատուկ մայրական անձնուիրութեամբ, այնպէս եռանդով և հաստատուն կերպով կրում էիր այն, ինչին որ դու կոչված էիր։ Դու տուիր ինձ և աշխարհին այն, ինչ կարող էիր տալ—տուիր շատ մայրական սէր և անձնուիրութիւն, և չէ կարելի չը գնահատել քեզ այդ բանի համար։ Սակայն մեր կեանքի վերջին շրջանում, վերջին 15 տարիների ընթացքում, մենք հեռացանք միմեանցից։ Ես չեմ կարող կարծել, որ ես եմ մեղաւոր, որովհետև գիտեմ, որ ես փոխվեցի ոչ թէ ինձ համար և մարդկանց համար, այլ նրա համար, որ այլապէս չեմ կարող։ Քեզ ևս չեմ կարող մեղադրել, որ դու չէ- կար իմ եռանից, այլ շնորհակալ եմ և սիրով յիշում եմ և կը յիշեմ այն բանի համար, որ դու ինձ տուիր։ Մնաս բարև, թանգագին Սօնիա։ Քեզ սիրող Լէվ Տօլստոյ»։

Ծրարի վրա մակագրված է. «Եթէ այս նամակի մասին ինձանից առանձին որոշում չը լինի, այն ժամանակ յանձնել այդ իմ մահից յետոյ Սօֆիա Անդրէեվնա- յին»։ Այդպէս էլ եղաւ։ Սօֆիա Անդրէևնան այդ նամակի մասին իմացաւ միայն իր ամուսնու մահից յետոյ։ Նամակը կրում է 1897 յուլիսի 8 թւականը։ («Р. В.»)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Բ ո ւ թ ա յ ի ս, 15 դեկտեմբերի

Ամսիս 12-ին կայացած ծխական ժողովը զբաղվեց քահանայական հարցով, որը երկար ժամանակ ժողովրդի մտատանջութեան առարկայ է դարձել։ Բարձրացաւ անասելի աղմուկ, իրարանցում, որը հանդարտվեց միայն նախագահի եռանդուն ջանքերով։

Բանը նրանումն է, որ այստեղի երկու քահանաների յարաբերութիւնները այնքան լարված են, որ նոյն իսկ պատահել է, որ դրա պատճառով ժամասացութիւնը խանգարվել է և ժողովրդի մէջ գայթակղութիւն առաջացրել։ Հասարակութիւնը ամեն ջանք գործ դրեց նրանց հաշտեցնելու և նոյն իսկ ստորագրութիւն առաւ նրանցից այդ մասին, բայց խայտառակ դրութեան վերջ չեղաւ և հասարակութեան համբերութիւնը խսպառ հատաւ և նա իր բուռն և միահամուռ զայրոյթը յայտնեց այս ժողովում ու կայացրեց իր կտրական որոշումը, որպէս զի միանգամայն վերջ տայ այդ անտանելի դրութեան։

Բազմաթիւ խրողութիւններից իբրև փաստ, առաջ ենք բերում միայն հետևեալը։

Այստեղի գիմնազիայում և ս. Նունէի զավէդէնիայում կրօնի դասերը այժմ աւանդում է Գէորգ ք. Սօլաղեան և միայն բէալական դպրոցում—Աշոտ ք. Տէր-Իսրայէլեան։ Անցեալ ժողովում ժողովականներից մի քանիսը յայտնել են, թէ Գէորգ քահանան իր ընկեր քահանային փչացնելու համար՝ դիմում է աններելի և վարկաբեկ միջոցների ու մինչև անգամ անպատշաճ թղթով դիմել է կովկասեան ուսումնարանական հոգաբարձուին բէալական դպրոցից նրան հեռացնելու և կրօնի դասերը իրան յանձնելու համար։ Ժողովը այդ լսելով՝ ընտրում է երկու հոգու, որպէս զի նրանք գնան բէալական դպրոցի դիրեկտորի մօտ և ճիշդն իմանալուց յետոյ գործի էութիւնը զեկուցանեն ապագայ ժողովին։ Դպրոցի դիրեկտորը այդ մարդկանց սիրալիր ընդունելուց յետոյ՝ ցոյց է տալիս Գէորգ քահանայի ուսումնարանական հոգաբարձուին ուղարկած խնդրագիրը, որով նա երկրորդ անգամ կրկնում է, որ դպրոցում կրօնի դասերը իրան յանձնեն, սակայն խնդրագրի մէջ Տէր-Իսրայէլեան քահանային վարկաբեկող ոչինչ չէ լինում գրված։ Բացի դրանից դիրեկտորը Տէր-Իսրայէլեան քահանայի մասին, իբրև դասատուի, մեծ գովասանքով է խօսում։

Թէև խնդրագիրը պախարակելի ոչինչ չէ ամփոփում իր մէջ, բացի նիւթական միտումներից, բայց ժողովը գտնելով, որ դա մի միջոց է իր գժբաղդ ընկեր քահանայի բերանից պատառը խլելու՝ նրա այդ վարմունքը գտնում է դատապարտելի և քահանայական սրբազան կոչման անվայել ու անարժան։

Բացի դրանից յայտնվեց, որ Սօլաղեան քահանան դպրոցի հոգաբարձութեան գէմ մի դանգատ է ուղարկել հոգևոր իշխանութեան, որի պատճառով էլ հոգևոր իշխանութիւնից, հոգաբարձութիւնը ստացել է անտեղի յանդիմանութիւն։

Եւ ահա ժողովականները բուռն կերպով պարսաւեցին Բութայիսի գործակալ Գէորգ քահ. Սօլաղեանի ապօրինի գործողութիւնները և առաջարկեցին համապատասխան հատուցում։

Վերջապէս, նախագահի ամբողջ կէս ժամ տևող կրակոտ ճառից յետոյ՝ ժողովը միաձայն որոշեց անմիջապէս հեռացնել Գէորգ քահ. Սօլաղեանին Բութայիսի հայերի հովւութիւնից և նրան տալ ժամանակ մինչև յունվարի 1-ը միանգամայն հեռանալու Բութայիսից, իսկ նրա տեղն ընտրել ուրիշ քահանայի։

Այդ մոքով էլ կազմվեց արձանագրութիւն և ստորագրվեց ժողովականներից։

Օ. Նազարեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Կովկասի Փոխարքայի թոյլտւութեամբ առաջիկայ տարվայ փետրվարի 21-ից մինչև մարտի 1-ը Թիֆլիսում տեղի կունենայ մանր վարկի գործիչների համագումար։

◆ Մեր երկրի շատ տեղերից հաղորդում են, որ ձմեռը մինչև այժմ անցել է առանց ձիւնի, և երկիւղ են կրում, որ եթէ անձրևներ պակաս լինեն, կարող է վնասվել թէ դաշտերի և թէ մարգագետինների ու արօտների բուսականութիւնը։

◆ Երէկ, դեկտեմբերի 16-ին, Թիֆլիսի դատաստանական պալատում վերաքննվեց «Մշակի» խմբագիր Ալ. Քալանթարի գրական-դատաստանական գործը, որ մի անգամ արդէն քննվել էր նահանգական դատարանում և վերաբերում էր գնդակ դատաստանական գործի ապագրութեան լրագրի էջերում։ Նահանգական դատարանը վճռել էր եօթնօրեայ արգելանք հաւպտվախտում։ Պալատը հաստատեց նահանգական դատարանի վճիռը։ Ալ. Քալանթարը խնդրեց վճռի պատճէնը՝ սենատ դիմելու նպատակով։

◆ Մեղուաբուծական ցուցահանդէսը դեռ լիովին կազմակերպված չէ։ Ամեն օր գալիս են նոր առարկաներ։ Կիրակի օր նա արդէն ստացած կը լինի վերջնական ձև։ Ցուցահանդէսը ունի հետաքրքրական և ուսանելի կողմեր։ Մենք կը խօսենք մեր լրագրի մէջ ցուցահանդէսի մասին աւելի մանրամասն։

◆ Զօրեբշարթի, Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան մէջ տեղի ունեցաւ Ալֆա-Նոբէլ ֆիրմայի սերզատ մեքենաների փորձը, որին ներկայ էին Ալ. Քալանթար, Ա. Թամամշեան, Գ. Շաղինեան, Կ. Կավրեվ, Ն. Տարատինով և Նոբէլի ներկայացուցիչը։

◆ Դաշտամկների մասին նոր ստացված տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ նրանք բաւական բազմացել են Նոր-Բայազէտի գաւառում, և արդէն յայտնի են 28 գիւղ, որոնց մասին կան տեղեկութիւններ, թէ գտնվում են մկների արշաւանքի շրջանում։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ մեծ քանակութեամբ մկներ գոյութիւն ունեն նաև Թիֆլիսի մօտ՝ Սօղանլուխ, Սարվան և այլ գիւղերի շրջանում։ Մկները ուտում են թէ խոտ և թէ աշնանացանի ծիլերը։

◆ Զօրեքշաբթի, դեկտեմբերի 15-ին, տեղի ունեցաւ Բնագիտական Ընկերութեան նիստը։ Սօսնօվսկի կարդաց մի զեկուցում ելղարի սօսիների և անապատային բուսականութեան մասին։ Այնուհետև կարդացվեց Շուշու ուսուցիչ Եարօշենկօյի զեկուցումը մի շարք փորձերի մասին, որոնք նպատակ ունեն հետազօտել սօսինձների և ուրիշ նիւթերի բաղդիօակտիվ աստիճանը։

◆ Դեկտեմբերի 19-ին, կիրակի օր, Զուբալօվի Ժողովրդական Տանը Ժողովրդական Համալսարանը ձրի համերգ է տալիս։ Մասնակցում են՝ Ա. Բալբաշեվսկայա, Լուգիցկայա, Եակօվլէվ, Ուրլիխտ, Լէլօվին, Զաքարուրի և այլք։

◆ Որոնվում է անյայտացած 17 տարեկան Արուսեակ Գասպարեանը։

◆ Մօտ ժամանակներս կովկասեան քաղաքացիական մասի բժշկական գլխաւոր վարչութեան մէջ կայացաւ Կովկասի նահանգական, շրջանային ու գիւղական բոլոր բժիշկների ժողովը, որտեղ, ի միջի այլոց, որոշվել է ուժեղացնել գիւղական-բժշկական մասի կազմը և բանալ գիւղական նոր հիւանդանոցներ։

◆ Թոյլտուութիւն է ստացված խաղալ Կովկասի բոլոր բեմերի վրա հետևեալ պիէսները. ա) վրացերէն լեզուով՝ Գր. Ամալօբէլի հեղինակած «Սիրոյ Տրագէդիան» 4 գործողութեամբ, և բ) հայերէն լեզուով՝ բժ. Ար. Զարգարեանցի «Ընդունված սովորութիւն չէ» պիէսան 2 գործողութեամբ, որը գօկերի կեանքից է առնված։

◆ Թիֆլիսի 1-ին արական գիմնազիայի ծնողական խորհուրդը դեկտեմբերի 21-ին կազմակերպում է Արտիստական Թատրոնում մի ներկայացում, այդ գիմնազիայի չքաւոր աշակերտների օգտին։ Խաղալու են Օստրօվսկու «Женитьба Бѣлугина» կատակերգութիւնը։

◆ Դեկտեմբերի 12-ին, Սղնախից 10 վերստ հեռաւորութեամբ խճուղու վրա անյայտ չարագործների ձեռքով կողոպտված է Թիֆլիսից Սղնախ գնացող հանրակառքերից մէկը։ Ճանապարհորդներին կողոպտելով՝ տարել են 200 ռուբլի։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ

Մեծ-Ղարաքիլիսա, 7 դեկտեմբերի

Տեղիս ծխական դպրոցի ուսուցչական խումբը, աչքի առաջ ունենալով դպրոցական հանդէսների կրթիչ նշանակութիւնը, որոշել է, ըստ հնարաւորութեան, սաների և նրանց ծնողների համար կազմակերպել մի քանի գրական-թատրոնական ցերեկոյթներ։

Առաջին ցերեկոյթը կայացաւ ամսիս 4-ին, բացառապէս փոքրահասակ աշակերտ-աշակերտուհիների համար, իսկ ամսի 5-ին նոյնը կրկնվեց միացած աշակերտութեան և բոլոր ծնողների ներկայութեամբ։

Հանդէսը բաղկացած էր ներկայացումից և գրական-երաժշտական մասերից։

Աշակերտ - աշակերտուհիները բաւական աշխուժով խաղացին «Ես իշխան եմ»—մանկական պիէսը։

Զարմանալու արժանի էր տեսնել, որ ապագայ սերունդի մանկահասակ ներկայացիչները, դեռ ևս կեանքը չը մտած, կարողանում են հոգեկան մեծ բաւականութիւն պատճառել իրանց ծնողներին։

Առանձնապէս աչքի էր ընկնում մի 8-ամեայ աշակերտուհի «Փոքրիկ-Մանուշի» դերում, որի դէպի իր «տիկնիկը» տածած անկեղծ զգացմունքները ուղղակի հիացմունք պատճառեց հանդիսականներին։

Ցերեկոյթի երկրորդ մասը սկսվեց «Մեր-Հայրենիք» երգով. երգում էր դպրոցի նորակազմ երկսեռ խումբը, խմբապետ Լ. Վանցեանի ղեկավարութեամբ։ Խումբը երգեց բաւականին աչող մի քանի ժողովրդական երգեր։ Առանձնապէս տպաւորիչ էր «Կաքաւի երգը», «Եղբայր Ակոբ», «Նամուս ու Ղէյրաթ»։ Խմբապետը արժանացաւ անվերջ ծափահարութիւնների։

Աշակերտ-աշակերտուհիները բաւականին աչող արտասանեցին ռուսերէն ու հայերէն մի շարք ոտանաւորներ։

Դպրոցիս աւագ-ուսուցիչ Ց. Մուրադեանը մի քանի խօսքով բացատրեց հանդիսականներին աշակերտական հանդէսների կրթիչ նշանակութիւնը, շեշտեց ուսուցչի և ծնողի պարտականութիւնների սահմանները և կոչ արեց ծնողներին դուրս վանել իրանցից դէպի դպրոցն ունեցած նախապաշարական հայեացքները և յաճախել ապագայում գումարվող ծնողական ժողովները, խորհրդակցելու մի քանի անյետաձգելի դաստիարակչական հարցերի մասին։ Պարոնի համառօտ, բայց զգացված բանախօսութիւնը արժանացաւ բուռն ծափերի։

Հանդիսականները ուրախ տրամադրութեամբ թողեցին դահլիճը։

Մոռացայ ասել, որ հանդէսի ժամանակ տիրում էր կատարեալ կարգապահութիւն։

Մ. Դ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 15 դեկտեմբերի

Դրամատիկական Ընկերութեան Ժիւրին թոյլ է տալիս իրան՝ տարածել մի լիովին սուտ լուր, իբր թէ ես իմ «Սօկրատ» դրաման գրելիս օգտվել եմ ինչ-որ Սերգէյենկօյ անունով ռուս հեղինակից։ Եւ ահա ես հրապարակով յայտնում եմ, որ ես իմ ամբողջ կեանքումս այժմ եմ միայն լսում, թէ ինչ որ հեղինակ Սերգէյենկօ և ինչ որ «Սօկրատ» անունով ռուսերէն պիէս է գոյութիւն ունեցել ամբողջ աշխարհում։ Միաժամանակ կրկնում եմ այն, ինչ որ միշտ ասել եմ ամենքին, որ ես օգտվել եմ կենսագրական, պատմական, փիլիսոփայական և այլ արձակ դօկումենտներից, ինչպէս անում են ամենքը՝ պատմական պիէս գրելու համար։ Եթէ Ժիւրին այսպիսի կասկածներ ունէր, նրա բարոյական պարտքն էր՝ նախ և առաջ հրաւիրել ինձ և անձամբ յանձին բացատրութիւն պահանջէր և ոչ թէ փողոցներում տարածէր մի լուր, որը գլխովին սուտ է։ Ուստի սրանով ես դիմում եմ Դրամատիկական Ընկերութեան վարչութեան, խնդրելով կազմել Ժիւրիի հետ միասին խառն ժողով, ուր ես կէտ առ կէտ կապացուցանեմ, որ ես բնաւին տեղեկութիւն չեմ ունեցել Սերգէյենկօյի և իր գրուածքի գոյութեան մասին, և յետոյ պահանջէլ Ժիւրիից, որ նա հրապարակով խոստովանէ իր մոլորութիւնը։

Ի դէպ յայտնում եմ, որ երէկ ես ձեռք բերի այդ գրուածքը Ա. Քալանթարից։ Սերգէյենկօյի գրվածքը ներկայացնում է չորս տեսարաններ (Историческія сцены въ 4-хъ дѣйствіяхъ) Սօկրատի դատապարտութեան վերաբերմամբ։ Գրուածքը նման է իմ պիէսին երկու բանով՝ 1) գլխաւոր հերոսները և նիւթը նոյնն են և 2) կայ նմանութիւն Սօկրատի դատաստանում արտասանած ճառերի մէջ։ Առաջին նմանութիւնը գոյութիւն ունի այն պատճառով, որ թէ նիւթեր և թէ պատմական անձինք (Պլատօն, Կրիտօն, Կսանտիպ) մենք երկուսս էլ վերցել ենք պատմութիւնից։ Սօկրատի երեք գլխաւոր թշնամիները ու նրանց գանգատը մի հաստատված դօկումենտ է, որ կայ Սօկրատի կենսագրութեան մէջ։ Երկրորդ նմանութիւնը առաջ է գալիս այն հանգամանքից, որ ես օգտվել եմ Պլատօնի «Ապօլօգիայից». սա մի ճառ է, որ Պլատօնը գրել է առել Սօկրատի մահից յետոյ. ինչպէս երևում է, Սերգէյենկօն էլ կարդացել է այդ «Ապօլօգիան»։

Սեդ. Թառայեանց

ՄԻ ՓՈՔՐ ՃՇՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Մօսկվայում ուսանող Մենիկեանը այնտեղի հայ ուսանողութեան հայրենակցութեան մէջ կարդացել է մի ռեֆերատ՝ Միքայէլ Նալբանդեանի մասին։ Թէպէտ «Մշակի» № 175-ում այդ մասին տեղեկութիւններ հաղորդող յօդուածագիր Առ-Ջէնը գրտնում է, որ ռեֆերենտը «աշխատել էր խնդիրը բազմակողմանի կերպով ուսումնասիրել», բայց և այնպէս «նրան չէ աջողվել մի անփոփ ու հակիրճ ռեֆերատ ներկայացնել». պատճառ՝ դասախօսը «Նալբանդեանի զուտ ազգային հասարակական գործունէութիւնը թռիչքով է անցել»։

Որովհետև մենք ներկայ չենք եղել յիշեալ դասախօսութեանը և չը գիտենք, թէ ինչ է ասել ուսանող Մենիկեանը, սակայն կարդացինք և գիտենք այն, թէ ինչ է ասում մեզ Առ-Ջէնը «Մշակի» նոյն համարում այն մի քանի պատմական երևոյթների մասին, որոնց վրա, ըստ հաւանականութեան, որոշ չափով կանգ է առել ուսանող Մենիկեանը. ուստի մենք չենք կարող խօսել դասախօսութեան մասին, այլ պիտի խօսենք Առ-Ջէնի յայտնած կարծիքները վերաբերեալ՝ մեր պատմական անցեալի նկատմամբ, մանաւանդ որ դրանք կրում են սկզբունքային խորին կնիք։

Ամենից առաջ տարօրինակ է մեր իրականութեան մէջ այն պարագան, որ երբ մէկը դասախօսութիւն կարդալիս կամ քննադատութիւն գրելիս պատմական անփականութիւն դարձած որևէ հայ գործչի մասին ջանք ու գործ դնում ուսումնասիրելու ոչ միայն այդ գործչի կեանքն ու գրական արտադրութիւնների բովանդակութիւնը, այլ և փորձում է շօշափել նրա հասարակական-տնտեսական և պատմական միջավայրը, առարկում են, որ դա բուն հարցին չէ վերաբերում, ուստի և աւելորդ էլ է։

Հասարակական երևոյթների նկատմամբ բացառապէս ազգային շրջանակը կիրարկողները, որքան էլ մասսայական խոշոր շարժումներին ականատես լինեն, ոչ մի պարագայում չեն ըմբռնում, որ չէ կարելի կղերականութիւնը կղերականութեան մէջ, հասարակական հրապարակախօս գործչին՝ սոսկ իր և իր հեղինակութիւնների մէջ որոնել։

Առ-Ջէնի յօդուածից պարզապէս նկատելի է, որ նա այդօրինակ պատմական երևոյթների վրա դիտելու և նրանց մէջ թափանցելու այլ պրիզմա չունի։ Նրան և նրա պէս մտածողներին թւում է, թէ ամեն երևոյթ իր դրդման ու զարգացման պատճառները իր մէջ է պարփակում։ Դա փաստերի վերացական ըմբռնման արդիւնքն է, որը յատուկ է զուտ ազգային սպեցիֆիկ հասկացողութեան։

Հասարակական պատմական երևոյթների վրա այդպիսի շրջանակից նայելը այլևս չէ կարող գոհացնել երևոյթների և փաստերի բազմակողմանի վերլուծումն պահանջող ներկայ հասարակութեանը։

Միքայէլ Նալբանդեանը, ինչպէս և Ս. Նազարեանը, Գր. Արծրունին և նման գործիչները, գործել ու գրել են պատմական որոշ շրջանում, ուստի և այժմ նրանց մասին խօսելիս, լինի դասախօս թէ կրիտիկոս, անխուսափելիօրէն հարկադրված պէտք է լինի կանգ առնելու հասարակական այն մի շարք ֆակտօրների վրա, որոնք կազմում են այդ գործիչների միջավայրը։ Այլ կերպ՝ հասկանալ անհնարին է թէ այդ գործչի, հրապարակախօսի գործունէութեան պատճառն ու եղանակը և թէ նրա հետևանքները։

Հա՛, այդ խորանին մէջ պիտի ծնի, պիտի զարգանայ նորոգ հայութիւնը, որ ներքին կռիւը պիտի առէ, երկպառակութեան քօղը պիտի պատռէ, սին վերացականութենէ պիտի հեռանայ, ու համախմբուած, խաղաղիկ ու ջանասէր նոր հայը պիտի փարի մայրենի հողին և մայր բնութեան ծոցը թաքնուած գանձերը իր մեղուաջան ու անտեսագէտ ձեռքերով ազգային սեղանին վրայ պիտի բերէ»։

Եւ անիկա իրաւունք ունի կոչում ընելու ազգին ողջամիտ մասին թէ՝

«Քու փրկութիւնդ նոր ուղղութեամբ մշակուած կրթութեան մէջն է, օտար հովեր թող քեզ չտարուբերեն։ Գիտակցութեան և վերազարթնումի այս օրերուն գեղեցիկ ու ազնիւ պատեհութիւն մը կը ներկայացուի քեզ կատարելու քու գերագոյն ազգային պարտականութիւնդ, գործակցելով հայոց միակ կրթական ընկերութեան՝ Հայոց Միացեալին»։

Միացեալին հասոյթները կը գոյանան՝ ինչպէս ըսինք՝ ժողովրդական տուրքերէ—բաժանորդագին, նուէր, հանդէս և այլն։ Ատոնք բոլորն ալ աղէկ, բայց բնաւ բաւական։ Ատոնց վրայ չէ, որ պիտի կրնայ հիմնուել միացեալի նման հսկայ հաստատութիւն մը, որ կոչէ և մտադրած է արմատական յեղաշրջումի ենթարկել բնագաւառին կրթական գործ ու ուղղութիւնը, որ պաշտօն ունի ոչ միայն լոյս սփռել, այլև գիտակցութիւն ու կարգապահութեան ոգի ներշնչել, հոն, այլասերուելու վրայ եղողներու մէջէն՝ դեռատոյս սերունդը փրկելու գերազանց հոգէն մղուած։

Քանի մը ալ թուանշան, լաւագոյն իմի ցուցադրելու անոր կատարած գործին մեծութիւնը և իրականութիւնը։

Միացեալ Ընկերութիւնը անցեալ շրջանին 1909—1910 թ. ունեցած են 56 վարժարաններ, ցանցնած երկրին զանազան և այս ու այն մասերուն մէջ։

Այդ դպրոցները արժած են Ընկերութեանց 3700 օսմ. ոսկի, ինչ որ ներկայ շրջանի համար (1910—1911 թ.) պիտի ըլլայ 4550 ոսկի, որովհետև անցեալ դարեշրջանին շատ մը դպրոցներ սովորական ժամանակներէն ուշ բացուեցան։

Վարժարանաց մէջ ուսած են երկու սեռէ 5100 աշակերտ, ի բաց առեալ 700-է աւելի որբերը, որոնց գրական պիտոյքները հայթայթած է։

Վարժարաններէն ութը կը գտնուին Տարօնի կողմերը, ինչպէս Մուշ, Սղերդ և այլ գիւղերը։

Քսանմէկը կը գտնուին Կարնոյ շրջանին մէջ, ինչպէս՝ Խնուս, Գայլալու, Գարա-Քիլիսէ, Ալաշկերտ, Բզի, Բալուխ և այլ գիւղերը։

Ու քսանեւթը Կիլիկեան շրջանակի մէջ ինչպէս՝ Հաճին, Զէյթուն, Ալաբեաթան, Ֆրնուզ, Կարխօն, Ղարա-բազար, Զօր-Մարզուան (Տեօրթեօլ) Փէյաս և այլն գիւղերը։

Ունեցած է մօտ 200 հատ կրթական պաշտօնեաներ և բաժնուած երկու գլխաւոր շրջաններու։ Կարնոյ շրջանակին ընդհանուր տեսուչն է տիար Միքայէլ Մինասեան և Կիլիկեան շրջանակին՝ Միք. Նաթանեան։

Իսկ խնդրանք մատուցանող գաւառական քաղաքները և գիւղերը խիստ բազմաթիւ են, որոց բնականաբար այնքանով պիտի կրնան աջակցել Ընկերութիւնը, որքան որ ժողովուրդը պիտի թոյլատրէ իրենց։

Եւ ինչ թոյլտուութիւն...

Արամ Հալաճեան էֆէնդին, Միացեալի վարչական ժողովին ատենապետը և եղբայրը հանրօգուտ շինութեանց մինիստրին, որ միանգամայն վաճառականական կարևոր տան անդամներէն է համանան՝ վարչութեան իր պաշտօնակիցներուն, յանձնառու եղած է ժապաւինեալ տոմարով մը Ընկերութեանց համար հաստատուն դրամագլուխ մը հաւաքումին ձեռնարկել։ Տոմարին սկիզբը արձանագրուած է անոր հայրը՝ Բարսեղ էֆէնդի Հալաճեան, 500 օսմ. ոսկիով։

Թէ որքան պիտի յաջողի Հալաճեան էֆէնդի այս ձեռնարկը, չը գիտեմ։ Բայց յաւեննայն դէպս բաղձալի է որ չի վիժի այն։ Անյաջողութիւնը կատարեալ յուսաբեկութիւն մը պիտի ըլլայ՝ վարչութեանն և ընկերութիւններէն ալ աւելի՝ բնագաւառին ուսումնակարօտ բազմաթիւ գիւղացոց։

Միացեալի վարչութիւնը կամ տնօրէն ժողովը կազմուած է կարող, բանիմաց և զարգացած անձնաւորութիւններէ։ Երուանդ էֆէնդի Խորասանճեան՝ ատենապետ, Արամ էֆէնդի Հալաճեան՝ ատենադպիր, և Վահան Սուրէնեան, Լևոն Բանիկեան, Յովհաննէս Յակոբեան, Յարութիւն Ներկարարեան էֆէնդիները անդամ։ Իսկ Պոլսոյ ներկայացուցիչը՝ Լևոն էֆէնդի Հաճեան։

Յօդուածս վերջացնելէ առաջ, քանի մը խօսք ևս ռուսահայոց վերաբերումի մասին։

Մենք կը կարծենք թէ՝ մեր ռուսահայ եղբայրներէն անոնք, որ անկեղծօրէն կը փափագին Հայաստանի և Կիլիկիոյ ազգէտ և անտեսուած շինականներուն մտաւոր և տնտեսական զարգացումին, պէտք չունին կողմնակի և պաշտօնական միջոցներու՝ իրենց պարտքը կատարելու համար։ Անոնք կրնան և ազատ են միշտ՝ միայն թէ ուզեն՝ իրենց գործօն աջակցութիւնը բերել բնագաւառի լուսաւորութեան այդ մարմնոյն, որ ինչպէս տեսանք, գործին և պահանջին համեմատութեամբ շատ տկար է իր միջոցներովը։

Հասարակական պարտքեր կան և պարտաւորութիւններ, այնքան նուիրական, հասկցուած և բարձր, որ անոնց համար կոչումներ ընել, դիմումներ ստեղծելը տեւական մը անիմաստ աշխատութիւն կը դառնայ։ Ո՞ւր կը մնայ ուրեմն մեր գիտակցութիւնը, գնահատութիւնը և ազգասիրութիւնը։

Եւ սակայն ռուսահայը նոր չէ որ իր եղբայրական ձեռքը՝ կենսատու և լուսաւոր՝ պարզած է թիւրքահայութեան, պարագայ մը որ անհրաժեշտ է որոշակի երեւան բերել, ուրիշ գործունէութեանց հետ չշփոթելու համար։ Ուստի անհնարին բաղձանք մը պէտք չէ ըլլայ մեզ յուսալ, թէ այն պայծառ զգացումը որ ասկէ երեսուն տարիներ առաջ ոգևորած էր զիրենք, այսօր ևս գոյութիւն ունենալէ դադրած չէ և չի կրնար ըլլալ։

Բաւական է աչք մըլ դարձնել կոչին վրայ, հոն գտնելու նաև ռուսահայ հոյակապ դէմքեր և անձնաւորութիւններ, որ մէկ մէկ սիւներ եղած են հին միացեալին և որուն բոլորովին հարազատ և աւելի կատարելագործեալ մէկ նոր շարունակութիւնն է այժմեանը։

Հին Միացեալի բարերար անդամներու մէջ արձանագրուած կը տեսնենք անունը Գէորգ կաթողիկոսին, Էջմիածնի ճեմարանի ուսումնասէր հիմնադիրին։ Իսկ պատւոյ անդամոց մէջ կը գտնենք բազմաթիւներ, որոնցմէ յիշենք միայն «Մշակի» հիմնադիր Գրիգոր Արծրունու, Մկրտիչ Սանասարեանի և Յովհաննէս Այվազովսկիի նման ռուսահայ և անմոռաց անուններ։

— Ի՞նչ, ռուսահայերը՝ իրենց դրական և հասկցուած գործունէութեան և դէպի մեզ իրենց օգտակար վերաբերումներու համար՝ լոկ իրենց նախնիքներու մէջ պիտի յիշենք։ Միացեալը իրաւունք չունի սպասել, որ նման ամեն հայի՝ ռուսահայն ալ իր բաժին՝ լուսոյ բաժինը՝ բերէ հայ շինականի մտաւոր և տնտեսական վերածնութեան իր փշոտ և դժուարին ջանքերուն։

Մերսին Մի-Նա

[illegible]

...իր գոյութեան է ... քաղաքական-կալուածական սեփականութիւնը. երբ նա նոյն իսկ XIX դարի ամբողջ երեք քառորդում աւատական-ազնուական պետութեան հիմնական օրէնքներով յայտարարւում է հայ ժողովրդի հասարակական նոյն բնաւորութեան ներկայացուցիչ, որպէս մի ինքնուրոյն, միանգամայն կղզիացած իրաւատէր կաստա. երբ միջնադարեան հայ ժողովրդի փոխադարձ յարաբերութիւնների մէջ դատող ու վճռող այդ տարրը, դատաստանական գործերից մինչև ընտանեկան համայնական ներքին կեանքը XIX դարում բարձրագոյն սանկցիա էր ստացել պաշտօնական հիմնարկութիւնների միակ գլուխը լինելու.—ասում ենք, այդպիսի տարրը, այո, միմիայն կղերական կարող է համարվել, այն էլ սոսկ այն մտքով, ինչ մտքով հասկացվում է «клерикализмъ» գաղափարը:

Հայ կղերականութիւն գոյութիւն չէ ունեցել, ասում է Առ-Զէնը, որովհետև հայ ժողովուրդը ընտրական իրաւունքից ու ձայնից զուրկ չէ եղել: «Կղերականութիւն է կոչվում կազմակերպութեան այն տեսակը, երբ կղերը եկեղեցու և համայնքի մէջ գերակշռող դեր է ստանձնում»,—որպէս մի գիտ յայտարարում է Առ-Զէնը:

Ո՞րն էր ժողովրդի ներգործող ձայնն ու իրաւունքը, երբ պաշտօնական հիմնարկութիւններին մօտենալու իրաւունքը չունէր այդ ժողովուրդը. ո՞րն էր նրա ակտիվ դերը, երբ վանքական-կալուածական ընդհանուր հաշիւների մէջ նա մուտք բոլորովին չունէր: Եւ երբ այն գերակշռող դրութիւնը, որ ունէր հայ կղերը և որի գլխաւոր կէտերի վրա մենք մատնանշեցինք՝ արդէն բաւական էր ապացուցանելու, որ հայ եկեղեցական տարրը—անպայման կղերական կազմակերպութիւն էր՝ «եկեղեցու և համայնքի մէջ գերակշռող դեր ստանձնող»,— և ոչ միայն ստանձնող, այլ և կատարող:

Եթէ ընտրովի է եղել քահանայական դասը, դա դեռ չէ նշանակում, որ կալուածատէր հայ եկեղեցական տարրը աւատական-կղերական չէ եղել: Քահանայական դասը ոչ մի առնչութիւն չէ ունեցել կղերի կալուածների հետ: Ինչ վերաբերում է կաթողիկոսական ընտրութեանը պատմական անցեալում, որպէս սկզբունք, դա դեռ որոշ պարագայում վիճելի խնդիր է, որը կարօտ է բազմակողմանի և լուրջ ուսումնասիրութեան, այն էլ հասարակական, տնտեսական և քաղաքական տեսակէտներից, որոնցից այնքան խուսափում են մանաւանդ մեր ազգայինները:

Մեր պատմական անցեալը, կարելի է ասել հաստատապէս, գիտական նորագոյն եղանակով տակաւին չէ ուսումնասիրված: Մակերեւոյթօրէն կազմված եկեղեցական պատմութիւնները չեն կարող գոհացնել երեւոյթների վերլուծումն պահանջող անհատին: Հայ եկեղեցական տարրի ժողովրդասիրութիւնն ու ժողովրդականութիւնը մեզ համար չափազանց կասկածելի է... Ապագայ ուսումնասիրութիւնները պարզելու են շատ բան: Այդ տեսակէտից գեղեցիկ փորձ է երիտասարդ ուսումնասիրող Խ. Սամուէլեանի գործը՝ «Հայ եկեղեցական-պետական յարաբերութիւնները հին Հայաստանում» խորագրով, որ տպվում էր «Արօրի» ներկայ տարվայ մի շարք համարներում:

Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թէ Առ-Զէնը հայերի մէջ կղերի բացակայութիւնը ապացուցանելու նպատակով կարևոր է համարում «հաստատ պնդել պատմական փաստերի հիման վրա 17-րդ և 18-րդ դարերում», մենք կասենք, որ փաստեր ունենալը դեռ բաւական չէ. ամենակարևորը նրա լուսաբանութիւնն է, այն էլ՝ լուսաբանութեան համար կարևոր՝ ամեն տեսակէտը պէտքական չէ, այսինքն գիտնական չէ:

Հէնց միմիայն լուսաւորութեան գաղափարը այնպիսի առաձգական բովանդակութիւն ունի, որ նրա մի բևեռը իսկական լուսաւորութիւն է, իսկ միւսը—կատարեալ խաւար... Կղերի և առաջադէմ բուրժուազիայի՝ արմատական մարտիկի լուսաւորութիւնները ընդհանուր ոչինչ չունեն: Առաջինի լուսաւորութիւնը՝ միմիայն խաւարամտութիւնն է...

Մենք տակաւին շատ ասելիքներ ունէինք վերևում շօշափած խնդիրների նկատմամբ, սակայն ներկայ պարագայում հարկադրված ենք թողնելու այն՝ առաւել պատեհ առիթով:

Վերջացնելով յօդուածը, չենք կարող չը շեշտել մի կարևոր հանգամանք. այդօրինակ սկզբունքային հարցեր շօշափելիս պէտք է լինել չափազանց զգոյշ ու շրջահայեաց. այդպիսի երևոյթների լուսաբանութեան համար կարևոր է՝ վերը շեշտված վերաբերմունքն ու մանրազննին ուսումնասիրութիւնը:

Զգուշութիւն և ուսումնասիրութիւն:

Սուրխաթեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Էնզէլի, 11 դեկտեմբերի

Անգլիական նոտան Պարսկաստանի ապստամբներին առ այժմ խաղաղեցրել է, եթէ անկիւնների Թալանները հաշւի չառնենք:

Վերջին տարիներիս խառնակ դրութիւնը արիւնաքամ ժողովրդին անելանելի դրութեան է հասցրել և հիւծել թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս. այդ մի կողմից, օտարների սպառնալիքները միւս կողմից. որպէս ասացինք, երկիրը առժամանակեայ հանգստութեան խաղաղութեան է հասցրել:

Նոր խնամակալ Նասր-իւլ-Միւլքը իր վրա է դարձրել ամբողջ ժողովրդի ուշադրութիւնը, որի գալուն օր առաջ սպասում են և Պարսկաստանի ընդհանուր դրութեան դէպի լաւը փոխվելը նրանից ակնկալում: Թէ մի մարդ, որքան էլ նա գերբնական լինի, ինչ կարող է անել այսպիսի գժտված երկրի բաժան-բաժան մասնիկներին միացնելու համար, այդ ապագան ցոյց կը տայ և մենք այն ժամանակ կարձանագրենք եղելութիւնները:

Թեհրանից առտօմօբիլով Նասր-իւլ-Միւլքին դիմաւորելու են եկել Րաշտ և ցանկանում են շատ շքեղ կերպով ընդունել:

Այսօր հեռագիր ստացվեց, որ Թիւրքաց դեսպանատանը ապաստանած Սարդար-Մօհիին մեծ փառքով դուրս են բերել: Ընդառաջ են գնացած եղել Սիփէհդարը, Սարդար-Ասադը և այլ մեծամեծներ և թէ վաճառականները իրանց «Էնաֆներով»:

Որպէս ասացի, գժտվածների մէջ շատ փութկոտութեամբ միացում է կատարվում և իրանցիները հայրենիքի միակ փրկութիւնը դրանց մէջ են գտնում: «Լաւ է ուշ, քան երբէք», ասում է առածը և երանի այս կատարվածները անկեղծ սրտից բղխելիս լինին:

Մուշահիդ

ՌՈՒՍ ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼՈՆԴՈՆՈՒՄ

Լոնդոն, 6/19 դեկտեմբերի

Երիտասարդ «Община Художествъ» Ընկերութեան ղեկավարութեամբ կազմակերպված ռուս նկարչական միացեալ ընկերութիւնների պատկերահանդէսը (35, New Bonad str.) առանձին ուշադրութեան է արժանացած տեղիս մամուլի և հասարակութեան կողմից:

Ահա մօտ 2 ամիս է բացվելու օրից, մինչև այժմ ինչ շարունակվում է տեղիս մամուլի էջերի մէջ լոյս տեսնել ռուս գեղարուեստի և պատկերահանդէսի վերաբերեալ յօդուածներ: Պատկերահանդէսին մասնակցում են Պետերբուրգի և Մոսկվայի աչքի ընկնող նկարիչներից մօտ 100 հոգի, 430-ի չափ գործերով:

Ռուսաստանի բնութիւնը, ձիւնը, անտառները, ռուս գիւղական տիպերն ու պատմական անցեալի և ժամանակակից կեանքի նիւթերը մի ընդհանուր ժանր կազմելով, փայլում են իրանց օրգինալ ուղղութեամբ ու անչափ հետաքրքրում տեղիս հասարակութեան իբրև մի նորութիւն:

Պատկերահանդէսը գտնվում է Լոնդոնի ռուսական դեսպան գրաֆ Բէնկէնդորֆի հովանաւորութեան տակ:

Դեկտեմբերի 10-ին, (ն. տ.) անգլիական Թագաւոր Գէորգ V և Թագուհին վերադառնալով ճանապարհորդութիւնից, այցելեցին ռուս պատկերահանդէսը, հասարակութեան խուռն բազմութեան ներկայութեամբ: Ուղեկցում և բացատրութիւններ էին տալիս բարձրագոյն հիւրերին նկարչ. ընկերութիւնների ներկայացուցիչ և «Օբշչինա» ընկերութեան նախագահ նկարիչ Դաւիթ Օքոյեանը և կոմիտէի անդամ քանդակագործ Կոնստանդին Իզենբերգը:

Անգլ. Թագաւորը և Թագուհին առանձին համակրանքով էին վերաբերվում դէպի Ռուսաստանի գեղարուեստը և ուշադրութեամբ զննում ցուցադրված գործերը:

Մօտ մի ժամ մանրամասն ծանօթանալով բոլոր աչքի ընկնող գործերի և նկարիչների հետ, իրանց անկեղծ գոհութիւնն ու շնորհակալութիւնը յայտնելով ներկայացուցիչներին, մեկնեցին պատկերահանդէսից:

Ռուս պատկերահանդէսը Լոնդոնում չը նայած ահագին ծախսերին, չունեցաւ այն նիւթական արդիւնքը, որ կարելի էր սպասել Լոնդոնի պէս բազմամարդ քաղաքից, 7 միլիոնի չափ բնակիչներով: Ծախված է մօտ 12,000 ր. պատկերներ:

Ներկայ պատկերահանդէսը մատուցեց ռուս գեղարուեստի աշխարհին այն մեծ ծառայութիւնը, որ ծանօթացրեց Եւրոպայի կենտրոններից մէկին ռուս նկարիչներին և նրանց գործերի հետ:

Պատկերահանդէսը փակվում է դեկտեմբերի 29-ին (ն. տ.) և ապա բոլոր գործերը կը փոխադրվեն Պետերբուրգ:

Д.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

14 դեկտեմբերի

ԽԱՐԲԻՆ: Մի օրում ժանտախտից մեռան 5, մնում են 9 հոգի: Ֆուձզեատեանում մեռան 19, հիւանդացան 10 հոգի:

ԱՍՏՐԱԽԱՆ: Կօլզէնում ժանտախտից մեռան 2, հիւանդացան 4 հոգի:

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՒ: Համաճարակի դէմ առաջող կռւի համար զեմստվային ժողովը որոշեց կազմակերպել գլխաւոր սանիտարական-բժշկական խորհուրդ:

ՊԵՐՄ: Զեմստվային ժողովը 120,000 ր. յատկացրեց նահանգական տնայնագործական արհեստների զարգացման համար:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ Ժ Ի Շ Կ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւնների:

Ընդունելութիւնը ամեն օր { $12^1/_2$—2 ժ. ցերեկվա, 5—7 ժ. երեկոյեան, Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ց.

Հասցէն { Սօլօլակ, Բէբուտովսկայա, № 33. Сололаки, уголъ Бебутовской и Паскевича, 33.

(չ. ու. կ.) 1134. 100—47

ԱՆՊԱՅՄԱՆ ԱՆՎՆԱՍ Է

Միակ միջոցը, որ կաշին կակղեցնում է ու քնքշացնում և տալիս է նրան

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԳՈՅՆ

—է ճարպային շպարը

ՊԱՐՖԻՒՄԵՐԻԱՅԻ (4711)

ՖԵՐԴ. ՄԻՒԼԳԷՆՍ

Առկղիկը 30 կոպ.

ՊԱՀՊԱՆԵՑԷՔ ՁԵՐ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ

և գործադրեցէք

ԻՍԿԱԿԱՆ

ճարպային շպար

միայն հետեւեալ մարկայով

№ 4711.

ՖԵՐԴ. ՄԻՒԼԳԷՆՍ

ԿԷՕԼՆ—ՌԷՅՆԻ ՎՐԱ

Հիմն. 1792.

Բաժանմունքը Ռիգայում

Մատակարար շատ Բարձր. Դռներին

Ծախվում է ամենուրեք

(25, դ. 7, 17) (M. 339820) 1220. 3—3

ԲԱՑՎԱԾ Է 1911 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

XXIX ՏԱՐԻ **ԱՂԲԻՒՐ** եւ **ՏԱՐԱԶ** XXII ՏԱՐԻ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԻ

Տարեկան բաժանորդները ստանում են.

I. ԱՂԲԻՒՐ պատկերազարդ ամսագիրը «Մանկական Աշխարհ» յաւելուածով:
II. ՏԱՐԱԶ պատկերազարդ հանդէսը «Թատրոն և Երաժշտ.» յաւելուածով:
III. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ պատկերազարդ ամսաթերթը «Հոգու և Մարմնի առողջութիւնը» յաւելուածով:
IV. ԱՂԲԻՒՐԻ ԱԿՈՒՆՔ III և IV պրակներ:
V. ԳԵՂԱՓԵՂՋԻԿ ՕՐԱՑՈՅՑ 1912 Թ.:
VI. ԱՐՕՁԱ, Fantasie իրականութիւնից:
VII. ՈՒԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, շքեղ նկար ապակեայ պատրաստ շրջանակով, յարմարեցված թէ սեղանի վրա դնելու և թէ պատից կախելու:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԱՂԲԻՒՐ տարեկան 3 ր., (Արտասահման 5 ր.) Դպրոց. աշակ. հասցէով 1 ր.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ » 2 ր. (Արտասահման 3 ր.) » » » 1—50 կ.
ԱՂԲԻՒՐ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ 5 ր. (Արտասահման 7 ր.) » » » 2 ր. —
ԱՂԲԻՒՐ, ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ, ՏԱՐԱԶ, ԱՂԲԻՒՐԻ ԱԿՈՒՆՔ, ԳԵՂԱՓԵՂՋԻԿ ՕՐԱՑՈՅՑ, ԱՐՕՁԱ, ՈՒԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, Բոլոր յաւելուածներով և պրէմիաներով { 10 ր. ԱՐՏԱ-ՍԱՀՄԱՆ 18 ր. կամ 50 ֆր. 5 Դպրոցական աշակերտներ համար հինգ ր.

Ապառիկ և մաս-մաս բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում:

Այն դպրոցները, որ 50 բաժանորդ կը տան «Աղբիւրին», նրանց կուղարկվի 5 օրինակ «Աղբիւր» չքաւոր աշակերտների համար:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Агбюръ" կամ „Таразъ".

Tiflis (Caucase) Direction „Agbür" կամ "Taraz".

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

(ե. ու.) 1234. 0—14

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1911 ГОДЪ

На газету

„ЗАКАВКАЗСКАЯ РѢЧЬ"

Издающуюся въ гор. Тифлисѣ

Годъ изданія третій.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

Съ доставкой на домъ:	Въ Тифлисѣ	Въ провинціи
На годъ	6 руб. — коп.	8 руб. — коп.
„ полгода	3 руб. 50 коп.	4 руб. 50 коп.
„ 3 мѣсяца	2 руб. — коп.	2 руб. 25 коп.
„ 1 мѣсяцъ	— 75 коп.	— 75 коп.

Подписка принимается въ Тифлисѣ, въ главной конторѣ газеты—на Эриванской площади, въ домѣ Харазовой.

Плата на заграничную подписку вдвое больше провинціальной.

Плата за объявленія: строка петита впереди текста—15 к., послѣ текста—10 к. Извѣщенія о зрѣлищахъ впереди текста—20 к.; съ объявителей внѣ Кавказа взымаетя впереди текста—24 к., позади—12 к.

АДРЕСЪ: Тифлисъ, редакція газ. „Закавказская Рѣчь", Эриванская площадь, домъ Харазовой.

Для телеграммъ: Тифлисъ, „Закавказская Рѣчь".

Редакторъ Р. Д. Бебіевъ. Издатели: { П. А. Готуа. Кн. Г. І. Амираджиби.

2—2

Ծխական դպրոցների նորագոյն ծրագրի համաձայն լոյս տեսան Ա., Բ., Գ., Դ., Ե., Զ. տարիների

ԿՐՕՆԻ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ

Դասագրքերը բոլորն էլ պատկերազարդ են:

Սահակ ա.-ք Սահակեան

ՉՐԻ տարածելու նպատակով ուղարկ. ենք իւրաքանչ. ազամ. համար շատ հետաքրքրական և օգտ. առարկայ: Ճանապարհածախք վճարվում է 10 հատի համար՝ 60 կ., 15 հատի համար 75 կ., 25 հատի համար՝ 1 ր.: Վերադիր վճարով 10 կ. ծանր: Չը հաւանած դէպքում փողը լրիվ վերադարձնում ենք: Միլիօնաւոր շնորհակալ. ենք ստանում: Հասցէագրել. г. ЛОДЗЬ, Т-ву „СЛАВА".

P. S. Միանգամայն հետաքրք. առարկայ՝ 10 հ.—1 ր.:

(ու.) (B. 80319) 1217. 23—7

ՄԻԱՅՆ ՏՕՆԱԾԱՌԻ ՀԱՄԱՐ!!! 100 Ր.!!!

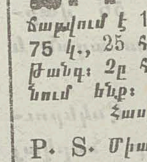

Տղամ. ժամացոյց, փակ, 3 փականով, նորաձև, տափակ, շքեղ գրաւիրով, ամերիկ. չը սևացող ոսկուց, „Prima America" մարկայով, մինչև անգամ մասնագէտն իսկ չէ կարող ջոկել իսկական ամերիկ. 56 յարգի ոսկուց, 100 ր. արժէք ունեցող: Բացի շքեղութիւնից՝ այդ ժամաց. ամենալաւ կազմուածքով են, մինչև րօպէները ստուգված, լարումը կօթից՝ 40 ժամը մի անգամ, 6 տ. երաշխաւոր.: Գինը միայն 3 ր. 40 կ.: Այդպիսի կանացի ժամաց., փակ, «Doubleor», 3 փականով—5 ր. 50 կ., բաց՝ 3 ր. 50 կ.: Իւրաքանչիւր ժամաց. կցում ենք ձրիաբար՝ 1) Շքեղ շղթայ նոյն ոսկուց, 2) Բրէլօկ-կողմնացոյց ամենալաւ տեսակի, կամ թէ 84 յարգի արծաթէ բրէլօկ. 3) Դ-ր Կօխի ապպարատ-ծխափող՝ անվնաս ծխելու համար. ապպարատը նման է արծաթի, շքեղ նկարներով. կամ թէ «Neugold» մատանի՝ քարերով, 4) Ջամշեայ քսակ՝ ժամաց. փչանալուց պահպ. համար: Ուղարկում ենք վերադիր վճարով: Փոստային ծախք հաշւվում է 50 կ.: Միանգամից 3 հատ պատուիրողը և կանխավճար ուղարկողը ճանապարհածախք չէ վճարում: Հասցէագրել՝ ВАРШАВА, Складъ часовъ Б. ШМУЛЕВИЧЪ, Новолипки № 20. ԾԱՆՕԹ.—Տղամ. 84 յարգի խուլ արծ. ժամաց. 3 փականով—8 ր.: Կանացին՝ 6 ր.: Շղթայ 84 յարգի արծ., տղամ. և կանանց համար—1 ր. 80 կ.: Թղթակցութիւնները ռուսերէն կամ գերմաներէն:

(12,17,22) (B. 94984) 1379. 3—2

„Գուտտենբերգ"

Գրավաճառանոցում վաճառվում են.

Աւետարան ճաշու շքեղ կազմով 3 ր.
Եղիշէ, Վարդանանց պատմութիւն, Թարգ. Գիւտ ա.-ք. Աղանեանցի 75 կ.
Մանկական լօտօ, Թւաբանական խնդիրներով 1 ր.
Պատարագի երգեցողութ. Տ. Սիմոնի 15 կ.
Լ. Տօլստօյի կենսագրական ակնարկ, Զ. Տէր-Գրիգորեանի 10 կ.
Կարապետ վարդ. Շահնազարեան, կենս. ակն., Կ. Կոստանեանի 20 կ.
Աստուծոյ տունը Խ. Դուզեանի 25 կ.
Այսօր տօն է ծննդեան աւետիս (մի թերթի վրա) 10 կ.
Ընթերցուածս ի Դանիէլէ մարգարէէ (մի թերթի վրա) 20 կ.
Մանկական պարտէզ, իշխ. Արղութեանի կազմած 3 ր.
Այբուբէն կուբիկների վրա 1 ր. 50 կ.
Մանկական լօտօ, հայերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն և վրացերէն 1 ր.
Պատկերաւոր այբուբէն, կտրված և կարդօնների վրա կպցրած 1 ր.
Տէրն ու ծառան, Տօլստօյի, Թարգմ. Ռ. Խան-Ազատի 20 կ.
Զարգարի քնարը Գ. ք. Գրիգորեանի 50 կ.
Աստուած բնութեան մէջ » 10 կ.
Սոխակ Հայաստանի, » 1 ր. 20 կ.
Մատթէոս Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, համառօտ կենսագրութիւն պատկերով, կազմեց Շիրվանզադէ 15 կ.
Պատկեր Հոգի Հայաստանի, Վարդանեանի 1 ր.

Դիմել՝ Тифлисъ. Маг. „Гуттенбергъ", Г. И. Галустяну.

(չ. ու.) 1388. 2—2